

Denne fil er downloadet fra
Danmarks Tekniske Kulturarv
www.tekniskkulturarv.dk

Danmarks Tekniske Kulturarv drives af DTU Bibliotek og indeholder scannede bøger og fotografier fra bibliotekets historiske samling.

Rettigheder

Du kan læse mere om, hvordan du må bruge filen, på
www.tekniskkulturarv.dk/about

Er du i tvivl om brug af værker, bøger, fotografier og tekster fra siden, er du velkommen til at sende en mail til *tekniskkulturarv@dtu.dk*

DB

Meyer.

Parvariets

Historie

Denmark.

667 2 (09)

1918

172

667 2(09)

~~6671~~

I Bgl

172

BLADE
AF
FARVERIETS HISTORIE
I DANMARK

UDGIVNE I ANLEDNING AF

DANSK FARVERFORENINGS
25 AARS JUBILÆUM

1888 — AUGUST — 1913

VED

VILHELM MEYER

KØBENHAVN

N. HERDAHLS BOGTRYKKERI

1913

FOLK OG FARVER

DER tillægges ofte Farverne Betydning som Symboler paa menneskelige Egenskaber, rødt anvendes som Sindbillede for Mod og Kærlighed, gult er endnu i Almuebevidstheden Falskhedens Farve. I den katolske Kirke ansaas blaat for et Tegn paa Mildhed og Forsagelse, Udtrykket »blaa Mandag« kommer saaledes af den Skik, Mandagen før Fastelavn at brede en blaa Dug paa Alteret. Forestillinger som disse rækker langt tilbage i Tiden, hvor langt lader sig næppe konstatere, ikke heller om det er dem, der bevirker den særlige Forkærlighed for enkelte Farver, som er hyppig at træffe paa i Tidernes Kulturhistorie, eller om de skyldes den særlige Anvendelse, disse Farver har faaet. — Purpuret har her sin særlige Historie. Ifølge Traditionen var det en fönikisk Hyrde, som opdagede, hvordan denne dybe, violetrøde Farve kunde fremstilles. Mens han en Dag sad ved Stranden, bed hans Hund i nogle Snegle og blev derved purpurrød om Snuden. Hyrden, der maa have været ualmindelig opvakt, lagde Mærke til dette og udnyttede sin Opdagelse, han blev herved Grundlæggeren af en Industri, som fik en overordentlig Betydning. Fra Persien foreligger der Vidnesbyrd om, at Fyrsterne der har brugt enorme Mængder af purpurfarvede Stoffer. I Romerriget er Purpuret et Prærogativ for Kejseren og hans nærmeste Omgivelser, og denne Forestilling breder sig senere fra det østromerske Rige over Europa, hvor den holder sig til ind i det 15. Aarhundrede; endnu den Dag idag er der Mindelser derom i Sprogbrugen og Folkebevidstheden. Prisen for Purpurstof var overmaade høj, da Kendskabet til dets Fremstilling kun fandtes hos ganske faa, og disse havde al mulig Anledning til at bevare det hemmeligt. Under Diokletian skal der være betalt 15000 Denarer (ca. 4000 Kr.) for et Pund Purpursilke og for purpurfarvet Uld næv-

nes tilsvarende Priser. Farvestoffet er antageligt fra først af blevet udvundet ved Tørring af en Snegleart, som findes i Middelhavet, senere hen kendes ogsaa andre Fremgangsmaader, saaledes Overfarvning med rødt af Indigo. — I de danske Folkeviser nævnes Skarlagen som en særlig kostbar og yndet Farve. Naar Visedigteren vil fremhæve en Persons Rigdom og Fornemhed, klæder han ham i Skarlagenskind, rød Skarlagen o.s.v. Der er Grund til at antage, at dette betyder noget mere end de almindelige poetiske Standformer. Aar 1283 under Erik Glipping udkommer en Forordning, som blandt andet gaar tilværks mod Brugen af »udskaarne Klæder«, det vil sige Klæder, der er gennembrudte saaledes, at Underkjortlen ses. Denne Slags Dragter forudsætter Anvendelse af stærke Farver, og Forestillingen om højrøds særlige Fortrinlighed har antageligt her gjort sig stærkt gældende.

At Skarlagen har været et Prærogativ for Landsfyrsten her, som Purpuren andetsteds var det, er næppe sandsynligt. Nyborg Stadsret fra 1272 bestemmer, at en Overskærer (her vistnok: Klædemager) for en Alen Skarlagen skulde have 2 Penge og for Engelsk (engelsk Klæde) eller Gienst (gentisk) 2 eller 3 Penge og for andet Almues-Klæde 1 Penge for Alen*). Skarlagen har saaledes været Genstand for almindelig Omsætning. Udtrykket »andet Almues-Klæde« synes at modsige Folkevisernes Beretning om Farvens særlige Anvendelse af de fornemme, men betyder næppe stort i denne Henseende.

Folkeviserne ynder at nævne kostbare Stoffer og straalende Farver. Mænd som Kvinder klæder sig i Silke, Maar og Fløjl, i Guld og Sølv (dette var ifølge Forordningen af 1283 en Forret for Kongen og hans Børn) — ja, Ødselheden drives saavidt, at der endog er Tale om *Silkesejl*. Vadmel og graat er derimod Tegn paa Fattigdom. I Visen om Tærningespillet hedder det:

*Sæt du op din gode Hat,
og fast om den er graa . . .*

.

*Saa sæt du op din Kjortel,
og fast om den er graa . . .*

*) Suhm 10 Tome Side 637.

For de højere Stænders Vedkommende haves der nu ogsaa gode Vidnesbyrd om, at der virkelig er udfoldet en hel Del Pragt. Fra 1283 er der bevaret et Testament, hvorved Ærke diakonen i Lund, Haqvin, efterlader en Dragt foret med Maar til Laurentz Præst og til Hr. Peder ved Mariæ Alter sin blaa Dragt foret med Silke, og fra samme Aar et lignende Testament af Biskoppen i Lindköping, som bortskænker Mængder af Guld og Sølv og kostbare Klæder. Andre Oplysninger om Datidens økonomiske Forhold gør det dog sandsynligt, at denne Rigdom er ret enestaaende her i Norden, snarere er det Beretninger fra Folk, der har set Skikkene i Udlandet, som klinger igen i Viserne — og det endda i en meget overdreven Skikkelse. —

Først i Renæssancens Tidsalder stiller Forholdene sig væsentlig anderledes. Renæssancen vækker en Kærlighed til Pragt og Farver, som præger hele Datidens Liv. Det var nu ikke blot Hofferne og Adelen, som klædte sig kostbart og broget, ogsaa Borgerstanden, som i dette Tidsrum bliver velforsynet med Kapital, kommer med — ja, enkelte Steder synes den endog at have overgaaet Adelen. Borgerne besørgede Omsætningen og havde derved den letteste og billigste Adgang til at skaffe sig de fremmede Stoffer, og Adelen manglede ofte — blandt andet paa Grund af Jordværdiens Dalen — de fornødne Kontanter. Dertil kom endelig, at Borgerstanden, der ikke maatte købe Jord og den Gang ikke som nu kunde anbringe sine opsparede Kapitaler i Værdipapirer, ofte foretrak at sætte den i Smykker og kostbare Klæder som den fordelagtigste Anbringelse. Ved Paabud fra Regeringsmagten blev der ofte gjort Forsøg paa at standse denne Udvikling, men ikke altid med Held. Dragterne, især Mændenes, sammensyedes af mange forskelligfarvede Tøjstrimler. De udskaarne Klæder var endnu i Brug og ligeledes de flerskiftede — Klæder, hvis højre Side f. Eks. var rød, mens den venstre var blaa, eller hvis Midte havde en Farve og hver af Siderne en anden.

Om Damemoderne faar man et lille Begreb ved at læse et Brev, som er skrevet til Michelagniole Buonarroti.*)

»Dette er Listen over de Sager, som jeg for Øjeblikket har Brug for, hvis du vil være saa god at give mig dem. Jeg trænger meget til dem, for jeg er helt udgaaet.

*) Meddelt af Johannes Dam, Oversætteren af Mesterens Sonetter.

FOLK OG FARVER

For det første: 1 blaa Pelskaabe, som man nu bruger dem, og som du selv synes.

20 Alen Lærred til Særke.

2 Alen bredt Lærred til Huer.

$2\frac{3}{4}$ Alen Linon til Ærmer.

$1\frac{1}{2}$ Alen Perginan til Strømper.

$1\frac{3}{4}$ Alen til et blaat Forklæde.

1 Stykke hvidt Silkebaand.

1 Par Sko og et Par Tøfler.«

Moderne varede den Gang længere end nu og var omtrent ens i hele det Europa, som omfattedes af Civilisationen. Den blaa Pelskaabe og Ærmerne af Linon (hvidt, løstvævet, fint Linnedstof) gaar ofte igen herhjemme.

Klædeskabet maa i det hele taget have været godt forsynet. Under Kristian III og Frederik II skifter Hofdragterne jævnlig Kulør. I 1528 forbydes det Adelsdamer at have mer end tre Silkekjoler hver, men dette Paabud er næppe blevet strængt overholdt. Beretningerne tyder derpaa. I et Skuespil fra Midten af det 16. Aarhundrede («Kortvending» af Magister Sthenius, aftrykt i »Danske Samlinger») udtaler en Borgerdatter:

*... ieg wisthe alldriig, huadt ieg wille drage:
Bruntt oc blaatt oc dysther grønt,
Høg fioll farie thett wor rett skjønt,
Brangulltt oc saa lauendell blaatt,
Leffuer farij oc aske farij grott
Sliigt hagde ieg noch . . .*

men saa er det ikke troligt, at Adelsdamen har været synderlig mere beskeden.

Adskillige Moralister tog Forargelse af dette Forhold, saaledes de to Gejstlige, Hans Tavsén og Peder Palladius. Den sidste udsender 1556 et Skrift: »Om den leppede oc forkludede Hose-dieffuel«, som gaar drabeligt tilværks mod Modegalskaben. I Tyskland er den almindelig og — »naar der er Ild i vor Naboes huss, da kommer det io snart til vort huss, om wi icke disnøyerer vaare paa. Huad vil ieg sige? Den Hose dieffuels Ild brender alerede mange stæder her i Danmarckis rige . . .« og nu

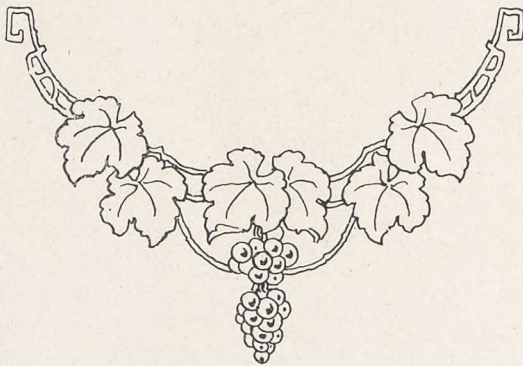
farer Biskoppen i Flammer mod den »offuermaadige prang met Klæder oc andet« og giver den Skylden for Spedalskhed, Kræft, Apopleksi og alle mulige andre Ulykker. Ja, selv den verdslige Øvrighed finder sig foranlediget til at skride ind. Dette staar dog i Forbindelse med Ønsket om at bevare en Forskel i Klædedragten mellem de fornemme og Borgerne. Der er adskillige spredte Paa-bud gennem Tiderne, her skal nævnes et enkelt, som ogsaa i andre Retninger har Interesse nemlig en Forordning af 13. Marts 1683 om »Klædedragt, Bryllupper, Barseler og Gjæstebud«. I Præmisserne omtales, hvorledes Overdaadigheden i Klædedragt saaledes har taget Overhaand, at adskillige er »geraadede udi yderste Ruin«, og der gives derefter en Række Bestemmelser, blandt andet den, at kun visse Standspersoner og »ellers alle og enhver, som vil interessere udi noget af Manufakturerne for 500 Rdlr. maa bære sorte Fløiels Kjorteler og anden ærbar Dragt«. Den 23de Juni kommer dertil den yderligere Bestemmelse, at Folk som kongelige Betjente og *Kunstnere* »endog maa bære affarvede blommede Silkestoffer, dog foruden Guld eller Sølv«. Smagen synes paa dette Tidspunkt at have ændret sig noget, Sammensætningen af uensartede skarpe Farver er ikke længere saa yndet som tidligere, saaledes har den sorte Farves enkle Virkning vakt Opmærksomhed. — Renæssancetidens Kærlighed til Pragt og Farver gik saa vidt, at man tilsidst tillagde Farverne helbredende Kraft. I et Brev, som Grevinden af Mansfeld skriver til den svenske Prinsesse Anna *), fortæller hun, hvorledes hun i Nederlandene saa alle gamle Kvinder bære skarlagenrøde Kjortler. Paa hendes Spørgsmaal: hvorfor? svarer man hende, at denne Farve mægtigt styrker Lemmerne. Og virkelig: Grevinden lader sig ogsaa gøre en, og efter en Maanedes Forløb gør hendes Ben ikke længere ondt.

En ny Periode i Farvemodernes Historie opstaar i Tiden omkring den franske Revolution. Det vakte Røre ved Ludvig XVI's Hof, da Benjamin Franklin i 1776 dukkede op i det elegante Versailles. I sin sorte Klædesdragt tog han sig besynderlig ud mellem de spraglede, silkeklædte Hoffolk. Det kunde ikke undgaa Opmærksomheden, at netop Dragtens Beskedenhed gav dens Bærer et særligt fornemt Præg. I de følgende Aar forsvandt da ogsaa adskillige af de gamle, barbariske Moder. I Stedet for det tunge,

*) Citeret af Troels-Lund.

stive Brokade anvendtes nu bløde, bekvemme Kamgarnstøjer og Klædestoffer, og de afstikkende Farvesammensætninger afløstes af dæmpede Enkeltkulører. I Revolutionstiden blev de mørke Farver de fremherskende, og Moden holdt under Direktoriet og i Konsulattiden; men da Napoleon I atter havde skabt et Hof i Frankrig, kom de brogede Farver paany i Yndest. — Mændenes Dagligdragt i København og de større Provinskøbstæder var paa denne Tid Kjolen, som kunde være rød, brandgul, blaa, blomme-farvet, stribet eller rudret. Blandt Landboerne var de gamle, typiske Nationaldragter endnu almindelig anvendt, og de forskellige Haandværksfag hævdede stadig de professionelle Dragter. Bagerne klædte sig helt i hvidt, Bryggerne bar blaa Jakker og røde Huer, Parykmagerne hvide Bukser, Farverne blaa Skjorte-bluser og sort Forklæde.

Damerne bar allerede i Aarhundredets første Decennium den lange, folderige Kjole af Silke, Musselin eller Sirts, som senere fik Navnet Empiredragten. Farverne var lyse, hvidt med paa-trykte Blomster, lyseblaat og lyserødt, forskellige Nuancer af lilla, — det blev i stigende Grad Farverhaandværkets Opgave at fremstille de mange fine Mellemparver, en Opgave, som stillede betydelige Krav til Haandværkets Teknik.

HUSFLID OG HAANDVÆRK

I Folkevisetiden og endnu langt senere tilvirkede hver enkelt Husholdning de allerfleste af de Produkter, der var Brug for. Der fandtes kun faa bosiddende, professionelle Haandværkere, og Farverne var ikke blandt dem. Kvinderne bagte og kærnede, syede Sko og Klæder, vævede og farvede. Husfliden kunde opvise adskillige smukke Resultater, med stor Kunstfærdighed forarbejdedes Tapeter og Dragter med indsyede Billeder fra Jagten og Krigen. Et morsomt og yndefuldt Vidnesbyrd om denne Kunstfærdighed er Beretningen om Esbern Snares Frieri til Kirstin Ivarsdatter.

*„Hør du, Hr. Iver, kær Staldbroder min:
du give mig hin liden Kirstin!“*

*„Hvad vil du med liden Kirstin gøre?
hun kan ikke sine egne Ærmer snøre.*

*Hun kan hverken skære eller sy
al sin Søm sender hun ud i By!“*

Men Hr. Esbern køber Skarlagen og Sindal og beder Kirstin at skære det og sy det, og nu viser hun sig i Besiddelse af en ikke ringe Færdighed:

*Hun skar paa hans Hærde
to Riddere med dragne Sværde.*

*Hun skar i hans Sidesøm
Snækken ud for striden Strøm.*

*Hun skar paa hans Bryste,
hvor Ridderen Jomfruen kyste.*

Saa megen Dygtighed fortjente en Belønning. I »Skræddergave« faar hun Ribe og Riberlen og dertil Hr. Esbern selv.

Der var dog Stoffer, som ikke lod sig tilvirke hjemme, men maatte forskrives fra Udlandet, navnlig gjaldt dette Silke og Fløj, de hjemmевævede Uldklæder har heller ikke altid været lige gode, siden der maatte indføres betydelige Mængder deraf. Over Ribe gaar Omsætningen med England og Flandern, de to vigtigste Steder for Klædestofsfabrikationen. Ribe-Byret, der ligesom den nævnte yngre Redaktion, som anvendtes i Nyborg, fastsætter enkelte Priser for Klædevarer, synes at have været noget strengere end denne.

Hvordan det paa denne Tid har staaet til med Farveriet herhjemme kan ikke sluttes med Sikkerhed. Muligvis har der eksisteret omvandrende Farvere, som har tilbudt deres Hjælp, hvor de kom frem, men den meste Farvning har hver enkelt Husholdning selv besørget. Fremgangsmaaden maa have været baade langsom og besværlig at dømme efter de Oplysninger, som haves fra langt senere Perioder; Materialerne har man fundet ved selv at samle Urter, skrælle Bark o. l. i Skoven og Marken. Resultaterne har dog næppe været imponerende; da Samkvemmet med Udlandet bliver almindeligt, sendes Garnene ofte til Tyskland for at blive farvede dér. —

De ældste Oplysninger om Farvning, der findes i vore Biblioteker, er spredte rundt omkring i Værker, som angaar helt andre Emner. Det første danske Skrift, som udelukkende beskæftiger sig dermed, er fra 1648 og bærende følgende Titel:

*„En liden dog konstig Bog
Om adskillige slags Farffve oc Bleck . . .*

*Paa Tyske Tungemaal først sammenskreffven aff den
vidtberømte, velforfarne Mand Alexio Pedemontano oc nu
meenige Mand til beste oc Tieniste paa vort Danske Sprog
transfereret . . .“*

Bogen tilkendegiver sig udtrykkelig som skrevet kun for Farvningens Udøvere i de almindelige Husholdninger. I et lille, versificeret Forord siger Oversætteren:

*„For dem jeg icke skreffven er |
som selff al Konsten vide . . .“*

Den indeholder Anvisninger paa Farvning af Ben, Læder, Træ, Jærn, Klædevarer, paa Guldlægning af Tapeter o. s. v. Fremgangs-

maaderne er omstændelige og sene, Tilberedningen af Rød-Kypen kræver saaledes følgende Foranstaltninger:

»Tag 2 Lod Bresiliespaan / et halff Lod Bleghvjt / et halft Lod støt Allun: Blande det tilhobe / gif saa meget Pjs der paa / at Materien bliver skiult / lad den staa udi 3 Dage / blande oc rør det imedlertid hver Dag 3 eller 4 Gange; Der efter sie det igiennem et Ljnnnet Klæde / oc gif det udi et glasserede Fad — — —«

og saa er dette første Bad endda ikke tilstrækkeligt.

I de 100 Aar, som følger efter dette Skriffs Udgivelse har Farvningen øjensynlig ikke gjort mange betydelige Fremskridt. Ganske vist bliver Virksomheden som Farver mere almindelig, og enkelte nye Produkter synes at være kommet i Brug, men alt i alt bestaar de gamle Recepter uangrebne. Om Grunden til denne langvarige Stilstand foreligger der en Del Oplysninger, som tydeligt nok peger i samme Retning. Farverfamilierne havde nedarvede Recepter, som mere paa Grund af deres Ælde end deres praktiske Godhed blev anset for saa værdifulde, at det ikke faldt nogen ind derudover at ofre Haandværket noget grundigt Studium. I et Skrift af Direktøren for det store Manufaktur i Sedan, QUATREMERES DYONVAL, som i 1778 bekostes oversat af Kommercekollegiet (*Opløsning og kemisk Undersøgning af Indigoen*), hedder det i Indledningen, at »da de fleste Farvere vide, eller i det mindste tro at vide, at deres Lykke beror paa Recepter, er der intet Haandværk, som har mere indbildte Hemmeligheder og virkelig Egen nytte end Farverhaandværket«. — Forinden dette Arbejde var dog udkommet et Par andre. Af disse har Christine Vargs: Den paa Kundskab og Erfaring grundede nye Farvebog, mindre Interesse, mens den i 1768 udkomne: *Fuldstændig Fruentimmer Farve-Bog, eller tydelig Undervisning i Farve Kunsten . . .* er et omfattende Værk (532 Sider), som behandler en Mængde forskellige Kyper og endvidere giver Oplysninger om Farvestofferne. Farvestofferne, som den Gang brugtes, udvandt af Plantestoffer som Nælderødder, Katteklør (*anthyllis vulnerariæ*), Ræverumper (*equifetum*), Okseøje, Engblad, Birkeløv, Berberisbark o. s. v., samt af dyriske Bestanddele, endelig anvendtes enkelte Mineralier og Syrer saaledes navnlig Urin. Om Indigoen hedder det: »Den

Indigo fra Guatimala er den beste af alle. Man fører den fra Amerika under Gestalt af Smaae-Steen af en mørkeblaa Farve.« Om Skarlagen eller Kermes: »Kermes-Korn ere smaa Kugler, saa store som Erter, der voxe paa Bladene af Krat- eller Steen-Eege om Vaaren. I disse Kugler findes Orme; og de skal være de beste, i hvilke Ormene er blevet indesluttede og døde.« Bogen angiver selv, at den »ikke egenlig (er) skreven for dem, der gør Profession af Farvekunsten«, men særlig er henvendt til Husholdersker paa paa Landet, dog vil den ogsaa have Interesse for de professionelle Farvere, eftersom Opskrifter af den berømte Hellot (fransk Kemiker, død 1766) er optaget deri. De fleste Opskrifter gælder Uldfarvning: Om at farve Blaat — Om at farve Rødt — Om at farve Gult — Om at farve Brunt — Om at farve Sort — Om blandede Farver paa uldent Tøj. Hver Afdeling har igen flere Underafdelinger.

At Fremgangsmaaden efter moderne Begreber var noget primitiv, viser følgende Anvisning paa at farve graat:

»Man tager en halv Pot Kønrog til 2 Kander tyndt Øl. Lader Kønroen blødes lidet derudi, og derefter koger den. Siden dyppes og koges Tøyet derudi, og naar det bliver kold, udskylles det vel med reent Vand.« —

Som allerede nævnt var disse Skrifter beregnede til Brug for Menigmand, og Spørgsmaalet er derfor, om Farvningen som Haandværk betragtet var længere fremskredet end disse Husholdningsrecepter viser. Det har den dog næppe været. Hele det videnskabelige Grundlag manglede. Blandingen af de kemiske Stoffer i Farvekarret mindede om Alkymistens Eksperimenter, og ligesom han brugte ogsaa de at paakalde metafysiske Væsners Bistand, førend de skred til Værket — og krævede en Farves Tilberedning klart Vejr og Solskin, faldt det ingen Farver ind at gøre det i Graavejr og Regn. Det betød derfor et virkningsfuldt Fremskridt, at den teologiske Kandidat Nikolaj Viborg i 1778 oversatte Quatremere Dyonvals Skrift om Indigoen paa Dansk og forsynede den med korrigerende og supplerende Noter. Nikolaj Viborg syntes iøvrigt en Overgang at skulle faa stor Indflydelse paa det hjemlige Farverhaandværk, men udover Tilløbet kom det ikke. Efter sin teologiske Embedseksamen havde han i flere Aar

sysselsat sig med medicinske og kemiske Studier, men Farvningen endte med at blive hans Hovedinteresse, og efterat have anstillet en Mængde Forsøg med Skarlagenfarve og Indigo indgiver han til Kongen en Ansøgning bilagt med rosende Anbefalinger fra det medicinske Fakultet om Understøttelse til Indrettelse af Laboratorium. Ansøgningen bliver ham bevilliget, og Laboratoriet kommer i Stand. I Slutningen af 1778 begynder han sine Eksperimenter og Forelæsninger. Videnskaben har imidlertid ikke staaet hans Hjerter saa nær som hans Privatøkonomi, ved fornyede Ansøgninger opnaar han Løn og Hjælp til at købe en Gaard paa Kristianshavn, men ikke tilfreds med dette Resultat søger og opnaar han en Direktørpost i det Blaagaardske Manufaktur, som i 1782 gaar over til et privat Interessentskab. Herefter opgiver han alle Forsøgene for at sikre sig et rigeligt Levebrød, men dette mislykkes for ham, han indvikler sig i forskellige mislige Foretagender og dør 1801 i Fattigdom.

Nogen Indflydelse har hans Virksomhed sikkert dog haft, alene det, at Spørgsmaalet om en mere videnskabelig Uddannelse for Farverne blev rejst, var af stor Betydning. Det vender Blikket udefter — mod Tyskland, Frankrig og England, hvor allerede flere af de Opgaver, som vi herhjemme ikke magtede, havde fundet deres Løsning.

DE FØRSTE FARVERIER

HVOR nu Vandkunsten ligger, var der paa Frederik II's Tid en Mølledam, hvis Vand gennem en Kanal lededes til det saakaldte Vandmølletaarn (paa det nuværende Vartovs Grund). Den Drivkraft, som her var tilstede, ønskede Kongen anvendt til et Farveri og en Klædemølle og skriver i den Anledning den 16de December 1859 til Statholderen i København, Magnus Gyldenstierne:

Frederik II etc. Vor synderlige Gunst tilforn. Vid, at som I mindes, at vi tilforn har talt med Eder om *en Farver og en, som kan berede Klæde*, (og) som vi vil have boende i vor Købstad København, da beder vi Eder og begærer, at I med det første vil tale med Os elskelige Jens Mogenssen, Borger i vor Købstad Helsingør, Mads Lampe og andre forstandige Borgere, hvorledes det bedst kan iværksættes [saa det kunde gaa for sig], og siden saasnart det er muligt lade bestille en Farver fra Lübeck eller Hamborg, som vil bosætte sig i København og bruge samme Haandværk . . .*)

Den 24de Februar det følgende Aar skriver Kongen atter til Magnus Gyldenstierne om Indretningen af det paatænkte Farveri. I Mellemtiden er der foregaaet to Ting, dels det at der er skaffet en Farver fra Lübeck, MATHIAS VON SITTERT, og dernæst at Kongen har ladet købe en Gaard i Nærheden af Vandmølletaarnet af Peder Christensen. Denne Gaard har imidlertid vist sig for lille, til at Farveren ogsaa kunde have sin Bopæl der, og nu har Kongen erfaret, at Naboejendommen, en Bod med et lille Grundstykke, som ejes af Hans Valdersen, er tilkøbs.

*) Kbh.s Diplomatorium IV S. 567.

DE FØRSTE FARVERIER

Farveriet kommer omsider istand, men synderlig godt gaar det ikke. I 1564 allerede omtales Farveren og »Dugberederen« som døde, og andre maa forskrives fra Udlandet. I 1589 faar Tyge Brahe Skøde paa to øde Huse næst op til hans Gaard i Farvergade, og det fremgaar af Dokumentet, at det ene af dem er det tidligere kongelige Farveri og Manufaktur. (Muligvis har Tyge Brahes Gaard selv været anvendt til Farveri; da Magistraten skal vurdere de to Huse siges de at ligge op til »Farvergaarden« og dermed er øjensynligt ment Tyge Brahes Gaard. Paafaldende er det, at mens i 1559 Farveriet indstilles i en »Gaard«, omtales det 1589 som indrettet i et »Hus«.) Tyge Brahe paatager sig en Forpligtelse til at vedligeholde et Farveri i en »synderlig Vaaning« ved Vandet, men enten nu Forpligtelsen er bortfaldet, eller ingen Farver har villet slaa sig ned paa Stedet, eksisterede det sikkert ikke længere ved Aarhundredeskiftet.

Den 18. August 1680 faar Frederik Boye Bevilling til at forfærdige »Camisoler, Nattrøjer, Strømper og alt saadant Arbejde«, og i Tilknytning hertil indrømmes der ham Ret til at grunde et Farveri »med alle Slags høje og ordinære Farver«. En anden Farver fra denne Tid er Casper Mathias Thurmman, som den 26de September 1682 faar Tilladelse til at maatte »sit Farverhaandværk bruge«. Der er desuden Tale om et kongeligt Farveri ved Kalvehavens Dæmning (mellem Gamle Kongevej og Sankt Jørgens Sø); men størst Betydning faar dog *de Farverier, som knyttedes til Klædeindustrien i Tugt- og Børnehuset, i Guldhuset og Silkeboderne.*

I 1605 maa Kongen have købt Tyge Brahes Farverigaard. I Begyndelsen af Aaret 1606 oprettes der nemlig et Tugthus i den Ejendom, hvor der »tidligere har været et kgl. Farveri«. Men »eftersom den Plads fandtes baade for liden og til det Brug der ikke bekvem, forordnede Hans Majestæt (i 1606) Hospitalet og Sygestuen med al den ganske Plads fra Kirken (Helligaands) og til Løvstræde til et Dreng- og Pigers Tugthus og Børnehus.« Tilbage i Farvergade bliver dog en særlig Kvindeafdeling (»Kvindfolkenes Tugthus« kaldes den i Børnehusets Regnskaber).

Børnehusets Tilblivelse er det første Forsøg paa at skabe en hjemlig Fabriksindustri. Med Bekymring saa Regeringen paa den stadige Indførsel af Klæde og Silke fra Udlandet. Ifølge Merkantilismens Grundidé — at det gjaldt for et Land at bevare eller

forøge den kontante Guldbeholdning — maatte Bestræbelserne gaa ud paa at gøre Landet uafhængigt af den fremmede Industri ved selv at skabe det en. Børnehuset var tilsyneladende oprettet i Filantropiens Navn, men allerede dets Fundatser viser, at Næstekærligheden har været indblandet forskellige fremmede Ingredienser. En Del kongelige Breve fra de følgende Aar bekræfter det yderligere med al fornøden Tydelighed. Det kom an paa at skaffe billig Arbejdskraft til Børnehusmanufakturen. Der blev derfor drevet en formelig Jagt i Gaderne af »Stodderkongerne« for at finde Eksistenser, som kunde anvendes. Alle Slags Folk bringes dertil, ogsaa gamle Folk, »fordi ligesaavel falder der Arbejde for en liden som for en stor«. Sindsyge, Kvinder, der havde født i Dølgemaal, prostituerede Fruentimmere, som ikke kunde betale den offentlige Afgift, Holmens Folks Kvinder, forsaavidt de i altfor vidt Omfang opvartede fremmede og hinanden indbyrdes med Skældsord (de synes unægtelig at have været noget tilbøjelige dertil), affældige Oldinge, smittefarlige Individer af begge Køn — af saadanne Folk bestod den ene Halvdel af »Børnehusets« Arbejderbestand, den anden rekruteredes af forældreløse Børn, Børn, som havde vist Ulydighed mod Forældre eller Værger (der gik det Rygte, at det særligt gik ud over saadanne, efter hvem der var Arv ivente) — det gaar saavidt, at der fra Norge forskrives Sendinger af Børn, stadig i Menneskekærlighedens Navn, men med den slet skjulte Bagtanke at udnytte dem det bedst mulige og lade Vorherre skotte om Resten. Børnene sov 4—5 i samme Seng, den ene førte sin Sygdom over paa den anden, og de døde som Fluer i Efteraaret. Til Beroligelse for Borgerne, der var blevet opskræmte ved allehaande Rygter, bestemtes det, at Børnene, naar de havde udlært skulde sættes til Arbejde hos Mestrene, men ikke Fjerdeparten naaede saa langt. I sin elskelige Naivitet mener Kristian den IV, at »den Doktor derinde maa intet være ret flittig udi sin Bestilling, mens man fornemmer, at der er en temmelig Hob død derinde.«

Børnehuset var en Tid lang af stor Betydning for Landets Tøjindustri. Herfra blev der leveret Garn til Lensmændene, som atter skulde lade Bønderne spinde og væve det, tilberedt Klæde og Lærred til Kongens Klædekammer, Duge til Dronningen, Net til Fiskemesteren, Tapeter til Frederiksborg, Uniformer til Hæren — i 1669 alene forsynes Garnisonerne i København og Helsingør med 2500 fuldstændige Uniformsklædninger.

Allerede samtidig med Børnehusets Oprettelse synes det at have faaet sit Farveri — af Regnskaberne for 1607—1613 fremgaar det nemlig, at der har været anvendt Penge til Indkøb af Farvestoffer og Redskaber — men om Farveriet har været i Helliggejsthuset eller i det første Tugthus i Farvergade er noget tvivlsomt. Senere har Børnehuset sendt i hvert Tilfælde en Del af sine Varer til Farvning hos Mestre ude i Byen, og det skønt LUKAS HAMMER i 1631 beskikkes som særlig Klædefarver for Børnehuset. Først fra 1669 er der fuldt paalidelige Oplysninger om Børnehusets Farveri. Paa det Tidspunkt er Anstalten imidlertid ikke længere i Helliggejsthuset, dette afhænder Kongen nemlig ved Skøde af 23. Marts 1650 til Hofapotekeren Samuel Meyer som Afdrag paa sin Apotekerregning. Men da en Institution som Børnehuset var Datiden uundværlig, genopstaar det i 1662 paa Kristianshavn. I de følgende Aar syntes det at have kulmineret for derpaa som Følge af den almindelige økonomiske Tilbagegang langsomt at have gaaet sin Undergang imøde.

Der ofredes store Summer paa Indretningen af Fabriken. Præsten ved Vartov Kirke, Hr. Anders Mathisen Hjørring, roser i en Dagbogsoptegnelse fra 1668 i bittersøde Vendinger Hs. Majestæts Gavmildhed, som blandt andet har givet sig det Udslag, at H. M. »naadigst har foræret de Kapitaler, som Præsterne have udlagt til at købe deres Præstegaarde sig og sine Arvinger til Arv og Eje« til Opførelse af en ny Tilbygning.*) 1665 faar Anstalten sin egen Valkemølle ved Ebberød, og den 13. December 1669 beviliges der »platz och grund paa hiin siide det fersche wand med papiirmøllen paa weyen til Helsingør« (d. v. s. ved Strandmøllen) til Indretning af et særskilt Farveri.

Forventningerne maa være blevet sørgeligt skuffede. 1695 overdrages Manufakturen til en Privatmand, Etienne la Fosse, som skulde drive det for egen Regning, dog saaledes at Anstaltens Karakter af Tugthus stadig bibeholdes. Det gaar ham imidlertid daarligt, han ser sig nødsaget til at søge et Moratorium paa tre Aar for sine Kreditorer, og han gaar hurtig ud af Børnehusets Saga.

I 1719 forenes Børnehusmanufakturen med det kgl. Manufaktur i det saakaldte Guldhushus, som skyldte sit Navn, at Ejendommen,

*) Et Eksempel paa, hvorledes man søgte at interessere Private i Manufakturerne er Forordningen af 13de Maj 1683 om „Klædedragt, Bryllupper, Barseler og Gjæstebud“ (citeret foran).

hvori det fandtes, tidligere havde tjent til Bolig for Alkymisten Borri, som Frederik III i sørgelig Erfarenhed om Guldets Værdi havde ladet indkalde fra Italien. Farveriet i Børnehuset fortsættes, men kommer i Forfald. 1729 lader dets Farver DIDRIK RÖHDE indrette Farveri paa en Grund, som tilhører ham selv, kun naar særlig Travlhed gjorde det nødvendigt, benyttede han det gamle. Efter ham nævnes en Række andre Børnehusfarvere, som dog ikke har synderlig Betydning for Anstaltens Historie. Ogsaa Guldhuset havde sit eget Farveri. Til dette knytter der sig ovenikøbet et særligt Forsøg, som er enestaaende i dansk Farvehaandværks Historie: Forsøget paa at skabe en hjemlig Farvestofsindustri. 1723 oprettes der under en dygtig og foretagsom Ledelse en særlig Guldhusplantage til »Plantning og Avling af de til at farve tjenlige Urter og Gevæxster af alle Sorter«. For at fremme denne ny Industri forhøjes Tolden paa Krap og Karteboller. — Som de fleste af Datidens industrielle Foretagender mislykkedes ogsaa dette, Driften var for kostbar, Varerne dyrere end Udlandets og tilmed ikke saa gode, Röhde er saaledes med til at protestere mod en ny Forhøjelse af Tolden, da en saadan i 1751 kommer paa Tale.*) —

I 1619 gøres der Forsøg paa at skaffe Landet en selvstændig Silkeindustri. Kristian IV køber af Eske Brok en Gaard, som gaar ud til Pilestræde og lader den indrette til et Silkemanufaktur. Den 27. September 1620 kommer en Forordning om Silke- og Klædehandlerne, som bl. a. bestemmer, at disse »— effterat berederiiet, *farffuerjet*, walckmølle, rammer, lackenhelld, met alt mehre same handel udkreffuer, der aldelliss ehr forferdiget och udi god ordnung brackt — »ikke maa« noget *farffuet klede*, kirsey eller andet saadant udi landet jndføre, medenss dett (d. v. s. de) *allene huit* til forskrefne Kiøbenhaffn (maa) førre, huilchet de siidenn, nest gudtz hielp, schall lade farffue og berede, *indsprengt couleur och carmesiin farffue hermet vndertaget*.“ Forordningen er efter sit Indhold rettet til alle Landets Silke- og Klædehandlere,

*) Klagen, der er dateret den 3die November, er underskrevet af ialt ni Farvere: Gerhard Andreas Gøbel, Diderik Röhde, Jakob Camerbæk, Margrethe Tuschner (?), Johan Gottfried Bauttler, Christian W. Knub, Hans Wind, Hans Staal og Jens Detlev Møller. Kommercekollegiet opfordres deri til at foranledige „dass die Planteurs in ihren unbilligen und schädlichen Ansprüchen reusiren mögen, sonst müssen wir färber und fabriquers, ja das ganze Publicum darunder leiden . . .“

DE FØRSTE FARVERIER

og det kunde derfor synes besynderligt, at dens Ikrafttræden betinges af Istandsættelsen af Farveriet, Berederiet o. s. v., hvormed kun kan menes det Farveri og Berederi, som knyttedes til de kgl. Silkeboder. Forholdet er vistnok det, at disse Indretninger var nødvendige, hvis et saadant Paabud skulde kunne gennemføres, og at de tillige var beregnede paa at arbejde for private. Farveriet har da ogsaa været et efter Datidens Forhold stort anlagt Foretagende. Da Silkeboderne 1623 overdrages til et privat Kompagni, omtales baade et Boratfarveri, et Silkefarveri og et Bommefarveri. I 1622 beskikkes fire Tilsynsmænd, som skal kontrollere de forfærdigede Varer — »med Farverne skal de i Synderlighed have Indseende og aldeles ingen hans Undskyldning anamme, om det (der) ikke saa skønt af ham er farvet, som det uden Riget (fra) indføres, efterdi hans Haandværk i Synderlighed et Haandværk er, hvor Syn gaar for Sagn.« Der nævnes adskillige Farvere som knyttede til dette Farveri, saaledes den tidligere nævnte Lukas Hammer.

1623 overdrages Silkeboderne til et privat Kompagni, bestaaende af Johan de Willom, Jan Bocker van Delden, Jørgen Bocker, Lorentz von Møllengraff og Karl Tisen (denne nævnes i Forordningen af 1620 som Forstander for Silke- og Klædemanufaktur). Der føres et skarpt Tilsyn med Varerne, det bestemmes ved kgl. Resolutioner ligefrem hvilken Fremgangsmaade, der skal følges, saaledes hedder det, at saa mange Varer, som skal farves sorte skal først kastes i blaat, og Seglmestrene (denne Institution oprettedes i 1621) skal tegne (stemple), om Varerne har taget tilgavns mod Farven. Ogsaa med Arbejdsforholdene føres der Tilsyn, men paa en anden Maade end nutildags, dette viser sig, da der ligefrem gives Befaling til at nedsætte Arbejdernes Løn, »efterdi vi erfare, at I høj og fast ubillig Dagløn til Arbejderne udgiver, formenende, efterdi ingen maa indføre saadanne Varer, at de, der købe ville, endelig skal forpligtet være det at betale, hvor højt I det og anslaar.« Uagtet Regeringen paa denne Maade vogtede over det med baade kærlige og kritiske Øjne, var Silkekompagniet dog ude af Stand til at drive Virksomheden saaledes, at den kunde svare sig. 1627 skriver Kongen: »Med de Silkeboder skal Statholderen have Indseende, at de ikke forfalder, og haaber, om Gud vil, at besætte dem engang igen med slige Folk, som de er bygget til.« Samme Aar bortskøder Kongen dog allerede

et af Husene, og i de følgende Aar afhændes efterhaanden ogsaa de øvrige. 1631 er Foretagendet helt ophørt.

Farveri og Trykkeri er ofte blevet drevet Side om Side. Den almindelige Neddypning var uanvendelig, naar færdigvævede Stoffer skulde udstyres med Blomster, Striber, Pletter o.l. — selv om der nok f. Eks. ved Hjælp af Papskabeloner eller Paastrygning af neutraliserende Vædske kunde frembringes en enkel Tegning. *)

Virksomheden som Farver har muligvis været fri Næring i København. Da en Englænder, Edward Bonshaw 1745 henvender sig til Kommercekollegiet for at høre, om han har nogen Mulighed for at erhverve Privilegium som Farver, svares der ham efter nogen Uvished, »dasz er keines Privilegii benöthiget«. I Provinsen er det derimod givet, at der til at drive Farveri krævedes Bevilning, og ligeledes, at Trykningen overalt var bunden Næring.

Blandt Trykkerierne var Katuntrykkerierne dem, der fik størst Betydning. Katun er en fint vævet Bomuldsware, som en Tid lang importeredes fra Indien og derfor ogsaa undertiden kaldtes Indienne, Stoffet egnede sig fortræffelig til Dragter for Borgerdamerne, der ikke havde Raad til den dyre Silke, og da det først var blevet kendt, fik det ogsaa snart en vid Anvendelse.

11. December 1686 fik Kongens Parykmager la Fosse og hans Søster Privilegium for Sjælland til at drive Katuntrykkeri. Det er i det hele taget intet sjældent Fænomen, at saadanne Funktionærer paa forskellig Maade begunstiges, ofte er det som en Erstatning for en uindfriet Regning. Den her nævnte la Fosse er iøvrigt vistnok identisk med den Etienne la Fosse, som 1695 overtog Børnehusmanufakturen. Trykkeriet synes ikke at være blevet til noget, derimod har en Peter Pauche i Slutningen af det 17. Aarhundrede haft et saadant igang. 1708 fik en Didrik von Bergen Bevilling

*) En Fremgangsmaade som den, der endnu anvendes paa Stillehavsøerne, har vistnok ikke været kendt her i Norden. Den bestaar i at optegne Mønsteret med en Blanding af Voks og Harpiks paa Steder, hvor Farven ikke skal paasættes, naar Grundfarven er sat, fjernes en Del af Vokset, mens de allerede farvede Partier nu overstryges med Voksblendingen, saaledes fortsættes Processen, indtil hele Mønsteret er farvet igennem. (Se Prøverne af javanesisk Batik paa polyteknisk Lærestalts teknologiske Afdeling.)

til at drive Trykkeri paa en Grund »indenfor St. Jørgens Sø til Blegdam«, sammen med Trykkeriet vilde han drive Manufaktur af Rask, Strømper og Traad, samt Farveri, men Virksomheden synes ikke engang at være paabegyndt. Af Betydning var derimod et Katuntrykkeri, som FREDERIK HOLMSTED, Bogholder ved det Ostindiske Kompagni, fik Privilegium paa i 1719. Det var udelukkende de Stoffer, som nævnte Kompagni bragte hjem, han maatte trykke, kun naar han i særlige Tilfælde ikke ad denne Vej kunde skaffe sig det nødvendige Kvantum, maatte han skaffe det andetsteds fra. For at ophjælpe den ny Industri forhøjes Tolden paa trykkede Katuner fra 4 Sk. til 20 Sk. pr. Alen. — Trykkeriet laa først ved Blegdammen, senere maa Virksomheden udvides og flyttes da til »de Harboeske Haver« ved Enden af Sortedamssøen.

Holmsted var en af Datidens Foregangsmænd, hans Virksomhed blev stadig udvidet, han opretter et Garnblegeri, overtager et Linnedspinderi og beskæftiger snart henimod 700 Arbejdere, et meget betydeligt Antal efter danske Forhold. Han nævnes blandt Københavns Borgmestre og var Medlem af Kommercekollegiet; for sine Fortjenester fik han Etatsraadtitlen.

Hans Eneret ophævedes 1754 mod en Erstatning af 12000 Rdl., og i den følgende Tid opstaar der adskillige Katuntrykkerier, blandt hvilke ISELIN og KOMPAGNI'S er det betydeligste. Næstved, Svendborg og Maribo er de første Provinskøbstæder, som faar Trykkerier, senere faar næsten alle de betydende et eller flere. Handlen med de her i Riget forfærdigede Katuner frigives i 1760. Der blev omsat store Partier af denne Vare, navnlig af jødiske Købmænd. Industrien regnedes blandt Landets mest udbredte og frugtbareste*), og der gøres meget for, at dette Forhold vedvarende kan bestaa, Tolden forhøjes paany, Katuntrykkerne faar Ret til at indføre deres Farvestoffer toldfrit, og der holdes et vaagent Øje med, om de anvender ægte Farver.

»Ingen Haandværksmand maa boe paa Landsbyen, undtagen Grovsmede, Tømmermænd, Bødkere, Teglbrændere, Pottemagere, som giøre sorte Potter, Hiulmænd, Murmestere, Skindere, Vævere,

*) Handels- og Industritidende for 1798.

som væve Vadmel, Blaar- og Hampelærit, Skrædere, som sye Vadmel, og de Skomagere, som sye Bønderskoe.» (Kristian den Femtes Danske Lov 3—13—23.)

Haandværket var koncentreret i Købstæderne, hvor de »finere« Brugsgenstande forhandlede, af Landsbyhaandværkerne var egentlig kun Smedene uundværlige, væve og sy kunde og gjorde Bønderne selv, og ligeledes farvede de selv deres Vadmel. Men i Købstæderne var Fordringerne større, og navnlig gælder det de enkelte store Handelspladser i det sydlige Jylland. Ribe er da ogsaa den Provinsby, hvor Farverier først forekommer. I 1657, kort Tid efter det første københavnske Farveris Opstaaen, faar Johan Kruse Bevilling som Enefarver for *Ribenhush Len og By*. Mens Farverierne i København væsentlig var knyttede til Silke- og Klædeindustrien var Forholdet i Provinsen et noget andet. Forsaaaviddt det kunde lade sig gøre, uden at de privilegerede Interesser blev krænkede, indførtes der ufarvet Klæde fra Udlandet, ligesom Garnfarvning var almindeligere her end i Hovedstaden, dertil kom yderligere, at Provinsvæverierne ikke var saa store, at de havde selvstændige Farverier, og Tøjet maatte derfor sendes til Farvere ude i Byen.

Byernes Eneret blev ikke strængt overholdt for Midtjyllands Vedkommende, hvor der var langt fra By til By, der er Tale om et Farveri i *Sønder Omme*, om et i *Brande* og et i *Malte Sogn*, men som almindelig Regel gjaldt den.

I enkelte Købstæder staar det Antal Farvere, som nævnes, ikke i noget rimeligt Forhold til Byens Størrelse, saaledes naar der i *Varde* nævnes hele fem, Forklaringen er sandsynligvis det store Opland, og det er muligt, at nogen af de fem har drevet deres Næring uden den Ret, som en Bevilling gav.

I Almindelighed skulde der Bevilling til for at drive Farveri i Provinsen, enten af Borgmestre og Raad eller af Kongen — Praksis i denne Henseende er langt fra fast. Bevillingernes Indhold er forskelligt, undertiden gav de Indehaveren Eneret paa et bestemt Antal Aar, undertiden for Livstid, eller de lød blot paa Tilladelse til at drive Haandværket. Det var ikke altid, Regeringen respekterede sine egne Dekreter. Farveren Peter Jessen faar 1673 Eneret for *Aarhus Stift*, men ikke desto mindre faar Mikkil Mikkelsen faa Aar senere Bevilling til at drive Farveri i Randers, som hører ind under Stiftet. Der blev undertiden givet Bevillinger til at oprette Farverier indenfor bestemte Landom-

DE FØRSTE FARVERIER

raader, forsaavidt Bevillingen ikke var præjudiceret af en forudgaaende, saaledes faar Aar 1665 Corin Silman Ret til at »stifte Farverier paa de bekvemmeligste Steder i alle vore Købstæder og Stifter i vort Land Nørrejylland, hvor ej allerede Farverier efter vor særdeles naadige Tilladelse tilforn stiftet og anrettet er.« Ofte optoges der i Bevillingerne Bestemmelser om, at Retten skulde gaa i arv, og manglede saadanne Bestemmelser kunde Arvingerne eventuelt opnaa Fortsættelsesbevilling; især naar det gjaldt Forsørgelsen af Enker og umyndige Børn gaves en saadan beredvilligt.

Slutningen af det 17. Aarhundrede var en økonomisk Nedgangstid og Krisetid, hver Dag bragte nye Opbud (Konkurser), og Moratorieinstituttet anvendtes i vidt Omfang, særlig til Gunst for de nyopdunkede Industriens Pionerer. Der er derfor kun venteligt, at Farveriet ikke drives under synderlig gode Vilkaar, Myndighederne synes undertiden at have været noget flot ved Uddeling af Bevillinger, og Landets egne Børn blev ofte tilside-satte for indvandrede fremmede, der langt hurtigere kunde pakke sammen og drage andetsteds hen. En jydsk Farverske, der var velhavende, avancerede til Friherreinde, men hun var rigtignok ogsaa et Særsyn — noget i Lighed med en særlig elegant udhalet Komet — og bekræfter kun den almindelige Regel, der var smaa Kaar og hyppig Nød. Forholdene synes — bortset fra ganske enkelte Steder — at have været bedre i København end i Provinserne; selv ikke en Mand som Jacob Vilhelm Knust, der skulde synes at have de bedste Forudsætninger for at drive Farveri — Regeringen havde i sin Tid ofret 500 Rdl. paa hans Uddannelse hos Jacob Holmblad*) — lykkedes det at komme frem. Han oprettede et Farveri i *Helsingør*, men maatte snart opgive det af Mangel paa Søgning, siden slog han sig paa Brændevinsbrænding, men Farvekarrets Hemmeligheder bevarede stadig deres Indflydelse paa hans Fantasi, og tilsidst opnaaede han da atter at faa et beskedent Farveri igang.

Aarhus har i 1704 to Farvere, som menes at »kunne sig vel ernære«, mens der ikke kan være Tale om flere, men Aarhus var den Gang heller ikke af saa stor Betydning for Samhandlen som de sydligere Byer, f. Eks. Ribe, der vel nok den Gang var

*) Se de følgende Afsnit.

Jyllands vigtigste Plads. 1744 har Forholdet endnu ikke ændret sig. 1735 er der Tale om en tredie Farver, men Regeringen burde øjensynligt have holdt sig til sin egen Beslutning fra 1704, thi denne tredie kom i en »armelig Tilstand« ved, at hans Kreditorer gør Udlæg i hans Ejendele; Magistraten nævner i en Skrivelse derom — noget indiscret — hans ægteskabelige Forhold som bidragende til Miseren. Aar 1744 den 6. November bestemmer et Rescript, at der fremtidig kun skal være to Farvere i Byen, Mads Wærn skal levere sit Privilegium fra sig, saasom han havde frasagt sig det, og tre Farvere i Aarhus ikke kunde subsistere. Af Byens Øvrighed var navnlig Raadmændene Andreas Stæhr og Henrik Feilberg enige herom — for de var nemlig selv Farvere.

Saa havde *Odense* flere Farvere, 1708 hele fire. Det fjerde Privilegium gives som et lindrende Middel til en Marcus Sørensen, der havde lidt Tab ved at strande paa Hjælm, men forøvrigt har den gode Mand nok smilt lunt af sit Privilegium, i de sidste syv Aar havde han nemlig farvet uden noget saadant.

Ebeltoft og *Grenaa* savner Farvere i 1717, og Folk maa sende deres Tøj til Randers, Aarhus, »ja, til Flensborg og Lübeck«. Men i 1730 er dette Forhold afhjulpet, og Grenaa har faaet sin Farver.

Magistraterne i Byerne udnyttede ofte deres Indflydelse i privat-økonomisk Øjemed, dette var ikke alene Tilfældet i Aarhus, ogsaa i *Sæby* spores noget lignende. Byfogeden havde indrettet et Farveri for sin Broder, som ikke blot døde, men ogsaa forvoldte Byfogeden stort Tab, imidlertid har Jørgen Lov faaet Eneret for Sæby, og Byfogeden, der ikke synes at have været bange for for Smed at rette Bager, især naar han selv indtog Smedens Stilling gennemførte nu, at Jørgen Lov, hvis han vilde bevare sin Eneret, skulde overtage Byfogedens Farveri efter Vurdering.

1677 faar Peter Jessen i Aarhus, Corin Silman i Viborg (nævnt foran) og endelig Hans Hansen Wulff i Varde *Eneret som Persere*, henholdsvis for Aarhus-, Viborg- og Aalborg- og Ribe-Stift mod til Gengæld at stille en til to vel udmonterede Ryttere. Krigen med Sverige (Skaanskekrigen) var i fuld Gang, og Nøden gjorde opfindsom. Tidligere havde Bevillingen til at farve samtidig indeholdt Ret til at perse, og Adskillelsen var da ogsaa saa unaturlig, at Eneretten allerede Aaret efter bortfaldt, saaat Farverne »deres

Haandværk uforhindrede, og som de bedst veed og kan maa bruge«. —

Det var et almindeligt Forhold den Gang, at en gammel Mand havde en ung Kone og en ung Mand en gammel Kone. Giftermaal med en Enke var ofte den eneste Vej, der kunde skaffe en Svend Adgang til Lavet, i Lavskraaerne var Antallet af Medlemmer gerne bestemt, og en Enke var det — som det hedder i Skrædernes Lavsartikler — »uforment Haandværket ved Svende og Drengene at fortsætte, saalænge hun sidder ugift og sig ærligen forholder«. Den nævnte Hans Hansen Wulff havde paa sine senere Dage ægtet den unge Karen Solgaard. Da han døde giftede hun sig med Farver Kegeben fra Holstedbro, men ogsaa han døde fra hende, og kort Tid efter ægtede hun en Ritmester af det historiske Navn von Münchhausen; da hun havde fulgt ham til Graven, holdt hun for fjerde Gang Bryllup, denne Gang med Friherre Rudolph von Gersdorf. Foruden sine charmerende Egen-skaber har hun ogsaa været i Besiddelse af en Del praktisk Sans, efter sin Mand Peter Kegeben faar hun Bevilling som Enefarver i *Holstedbro*, 1721 faar hun yderligere Bevilling for *Lemvig*. Farveriet i Lemvig flyttes iøvrigt senere til Holstedbro, og det gamle afstaar hun til sin Søsters Mand.

Skønt Farverhaandværket som nævnt ikke kastede synderligt meget af sig, havde det dog adskillige Udøvere; det viser sig blandt andet, da Farveren for *Sorø og Ringsted*, Lukas Drachart dør i 1757 — der melder sig hele tolv Ansøgere til Bevillingen.

De privilegerede Borgere opfattedes ligefrem som Embedsmænd i Staten, og denne Betegnelse anvendes undertiden ogsaa om dem i det officielle Sprog. Enevoldsregeringens Princip var den stærke Centralisation. Alle Tøjler samledes hos én Myndighed, som af egen Magtfuldkommenhed angav Udviklingens Veje. Dette var snart til Skade og snart til Gavn for Landet, paa Industriens Omraade utvivlsomt til Gavn, thi at adskilligt mislykkedes, skyldes i første Linie den hjemlige Tekniks uudviklede Standpunkt. Ophjælpningen af de rent fagmæssige Forhold maatte blive og blev Løsnet i det nittende Aarhundrede.

PRIVILEGIER OG PAABUD

DE danske Farvere har aldrig dannet nogen fuldt færdig Lavsorganisation, som Tilfældet var adskillige Steder i Udlandet, men de har gjort enkelte alvorlige Tilløb dertil, og enkelte Data synes endog at indeholde en Forudsætning om en Slags Organisation, uden at det dog fremgaar, af hvilken nærmere Art denne har været.

Da Silkemanufacturen nedlægges omkring 1625, ser det mørkt ud for Farverne, især da disse manglede de Privilegier, som i Datiden tildeltes saa at sige enhver anden Næringsvej. Farverne paa Landet var uafhængige af Fabriksindustrien og havde i det hele taget næppe stor Betydning for Haandværkets Udvikling, da Hjemmefarvning var almindelig, og Farverne, der var Brug for, faa og lette at fremstille. For Silke- og Klædefarverne var der derimod i høj Grad Trang til Beskyttelse, og det skyldtes derfor utvivlsomt den haarde Nød, at de i 1651 indgiver en Klage til Kongen over den Konkurrence, som paanødtes dem af Folk, der ikke havde lært Haandværket. Frederik III udstedte i den Anledning et Privilegium, som gengives in extenso, da det er eneste staaende i Farveriets Historie i Danmark:

Frederik III gjøre alle witterligt, at efftersom silche- och kledefarffuerne her vdi vor kiøbsted Kiøbenhaffn vnderdanigst klageligen lader andrage, huorledis at dem vdi deris nering och handtverch skall skee indpas och affbrech med adskillige andre handtverchs folck, som sig af deris handtverch billigen nere burde och som forskreffne deris handtverch icke lert haffuer, da haffuer vi paa deris vnderdanigste ansøgning och begiering naadigst for gaat anseet at paabiude och forordne saa och hermed, indtil anden

anordning skeer, paabiuder och forordner, at ingen her vdi vor kiøbsted Kiøbenhaffn, som anden handtverch bruger och icke bemeldte silche- och kledefarffuer handtverch hos mestere lert haffuer, de forskreffne silche- och kledefarffuer til skade maa bruge eller nogen farffueteegn vdhenge, thi bede vi och biude etc.

Hafniae 23 novembris 1651.

Privilegiet maa ikke være blevet effektivt overholdt, i hvert Tilfælde klager Farverne paany i 1672. Det varer dog nogen Tid endnu inden Privilegiet konfirmeres, men omsider synes det dog at have fundet Sted. Med dette Privilegium fik Farverkorporationen det Kendetegn, som er mest typisk for Lavene: Eneretten til at drive Næringen; men som nævnt blev Organisationen ikke fuldført, der findes ingen Regler for Svende- og Lærlinge-forhold, der er ingen Lavsskraa med Bestemmelser om Lavsbestyrelsen etc., endelig omfattede Privilegiet kun Silke- og Klædefarverne, og der var intet til Hinder for, at f. Eks. Vantmagere (af det tyske Gewandtmacher) havde et Farveri knyttet til deres Virksomhed. Farveriet var ret almindeligt i Slutningen af det 17. Aarhundrede. Adskillige tog Borgerskab som Farvere, og disse nævnes i forskellige Forordninger vedrørende Gadeordenen, Brandvæsnet o. s. v.

Den 26de Januar 1704 oprettedes ved en kgl. Resolution et Kommercekollegium, hvortil alle, der ønskede at frembringe noget vedrørende Handel og Industri kunde henvende sig. Et Udslag af Kollegiets Virksomhed var Oprettelsen af en Halle, hvor Klæde- og Uldvarer kunde undersøges, om de var tjenlige til Hærens Forsyning. I Halleforordningen af 31. Marts 1705 gives der forskellige Bestemmelser om Prøvningen, vedrørende Farverne den, at det skal paases, at Farverne har den rette Farve, som dem er opgivet, at der ingen Vindflækker i Klædet findes, eller at det ikke i Farven enten er blevet kalket eller jærnplettet, om Godset bliver i Farven forbrændt, at Klædet er rent og spøllet, og „*skal en hver, som vil farve blaat, sort og carmoisin være examineret, at han der til er dygtig og derfor haver attestatum, og ingen anden være tilladt.*” Gøre nogen herimod, da give til straf til hallen første gang tie rigsdaler, anden gang dobbelt, tredje gang ei at arbeide et halvt aar og da først at examineres. En hver

farver skal slaae sit eget stempel eller tegn paa alt det, han haver farvet. Ald ulden gods skal vel og forsvarlig spølles i got vand. Hverken klæde eller bay maa med træfarve ophøjes, som kaldes geskovet*) eller opsat, med mindre det forhen er vorden effterseet, hvor meget det med krap er farved og ophøyet.«

Disse Bestemmelser giver Anledning til adskillig Tvivl, de kunde synes kun at gælde for Farvere, der paa en eller anden Maade var knyttede til den militære Klædefabrikation, men herimod taler, at Overtrædelse af Forbudet mod at farve uden at have fornødent Attestat straffes med Bøder til Hallen, det synes rimeligere ikke at antage Folk, som ikke har Dygtighedspasset i Orden (og at afskedige dem, der iforvejen var antagne uden). Bestemmelserne kan ogsaa opfattes som rettede til en Slags Farverlav, saaledes at Halleundersøgelsen har været obligatorisk for alle Byens Farvere. Opfattede paa denne Maade indeholder de et Privilegium for de faguddannede Farvere i Lighed med Privilegiet af 23. November 1651. Det sidste er muligt og synes ikke modbevist af andre Data. At Farverne — navnlig de københavnske — har haft en eller anden lavsmæssig Forbindelse er saa meget desto rimeligere, som de fleste af de Farvernavne, der fremkommer, er Navne paa Udlændinge, og disse var fra deres Hjemegne — i Tyskland gælder det dog kun Slet- eller Sortfarverne — saa indlevede i Fagorganisation og de gængse Haandværkerskikke, at de ikke kan tænkes helt at have brudt dermed. At Farverne var Udlændinge fjernede ogsaa de Betænkeligheder, der kunde være ved at paabyde saadanne Forholdsregler, idet disse gennemgaaende var i Besiddelse af større Fagkundskaber end deres indfødte Kollegaer. — Til de militære Manufakturer synes Hollændere at være blevet foretrukket. 1704 udtaler Kongen, at han billiger Planen om Hallens Oprettelse, og han tilføjer: »ellers er Vi allernaadigst tilfreds med, at I maa forskrive de Personer fra Holland, som I til Manufakturernes foreslaa og til Hallen behøves«.

Denne første Halle fik ikke den forventede Betydning. Under Pesten i 1711 forsvinder de fleste Silkefarvere fra Landet, Kommercekollegiet maa være fornøjet ved at finde en Matros paa Holmen, Frederik Sternberg, som er istand til at paatage sig Silkefarvningen.

*) Af tysk: geschauet, der svarer til „opsat“.

PRIVILEGIER OG PAABUD

I 1739 kommer en ny Halleforordning, som ogsaa har nogle Bestemmelser, der vedrører Farverne. Nu kræves der dog ingen Eksamination, Bestemmelserne er alene Udtryk for den sædvanlige Kontrol, der førtes med Industrien af Regeringsmyndighederne. Alt Klæde, der skal farves sort og grønt, skal halles hver Gang, der er paasat det Farve, er Klædet ikke gennemfarvet eller har det Pletter skal Farveren straffes og være pligtig til at farve det om, forsaavidt Fejlen derved kan afhjælpes.

Tilløbet til en Lavsorganisation blev efter det anførte ikke kronet med Held, selv om der spores en vis Forbindelse mellem Haandværkets Udøvere, det vil atter sige, at der manglede Garantier for, at Farverne fik den fornødne grundige Uddannelse. Dette Forhold giver bestandig Anledning til Klage, Farveriet er et Haandværk, som kræver Indsigt baade med Hensyn til Tøjets Beskaffenhed og til de kemiske Stoffers Virkemaade, en saadan Indsigt skal der Aars Erfaringer og Arbejde for at opnaa, men i en Tid, hvor saa at sige alle andre Haandværk er lavsordnede, vil der let til det enkelte fri Haandværk komme til at gaa en Strøm af de andre Fags Havarister.

FABRIKSFARVERE OG BONDEFARVERE

MENS der ikke herhjemme kendes nogen Sondring svarende til den, der i mange af Tysklands Egne blev gjort mellem Sletfarvere og Skønfarvere, det vil sige mellem Linned- og Uldfarverne, stilles her ofte Fabriksfarverne, der var knyttede til Tekstilfabrikerne, i Modsætning til Bondefarverne, der drev selvstændig Virksomhed. Om Sondringen har haft nogen reel Betydning før omkring Aar 1800 er uvist, men man kan vel nok gaa ud fra, at Fabriksfarverne var de dygtigste.

Indtil i Midten af det nittende Aarhundrede var Antallet af Tekstilfabriker her i Landet meget begrænset, det er derfor forud givet, hvor Fabriksfarverne maa søges. Af Børnehusfarverne er allerede nævnt Lukas Hammer, der sikkert har været den betydeligste af sit Fags Udøvere i den første Halvdel af det syttende Aarhundrede. Et Vidnesbyrd om hans Duelighed er det, at Kongen, da han i 1633 forpagter Farverigaarden til en Johan Ettersen betinger sig, at denne skal »farve for os lige for den Pris og lige saa vel som Lukas Farver«. Det er iøvrigt ikke meget, der vides om hans Livsskæbne. I et Brev fra 1642 siges det, at han »skal være med en hæftig Sygdom anfægtet, saa han næppelig skal komme derfra med Livet«. Hans Hustru, Anna, har i den Anledning skrevet til Kongen og faaet hans Løfte om, at hun efter Mandens Død maa fortsætte Farveriet — hendes Adfærd, der ikke vidner om nogen overdreven Pietetsfølelse, er ganske typisk for Datidens praktiske Kvinder.

Af Guldhusets Farvere kan nævnes GERHARDT ANDREAS GÖBEL, der efterfølger sin sindsyge Fader, Georg Göbel. Det var en Betingelse for hans Overtagelse af Stillingen, at han skulde give Faderen fri Bolig og aarlig 300 Rdl. i Underhold, men det faldt ham saa vanskeligt at udrede dette efter Datidens Forhold ogsaa

ret betydelige Beløb, at det faa Aar efter maatte nedsættes. I nitten Aar virkede han som Guldhusfarver, og da han dør overdrages Bestillingen til hans Enke, dog under Forudsætning af, at hun holder en dygtig Svend. Efter at have skikket Bud først til Göttingen senere ogsaa til Dresden og Amsterdam finder hun endelig den rette, JEAN LOUIS NOUVEL fra Sverige. Det viser sig saa heldigt, at han er villig til at gifte sig med hende, uagtet han synes at have næret en Del Betæneligheder ved at skulle optræde som Stedfader for hendes tre Børn; og nu virker Nouvel som Farver i Göbels Sted. — Nouvel var en stridbar Herre og tillige noget løs af Karakter. Der er flere Gange Misfornøjelse med hans Præstationer, og lige saa ofte skyder han Skylden over paa andre uden nogensinde at dokumentere sin Berettigelse dertil. Det ender da ogsaa med, at han bliver afskediget uden Pension. Længe varer det imidlertid ikke, inden han kommer sig af Nederlaget. Som en velovervejede Hævnaft skriver han til Kongen, at naar han ikke havde villet blive i Tjenesten, var det udelukkende fordi han da maatte »enten bedrage Deres kongelige Majestæt eller og selv at blive ruineret og tillige ruinere andre Deres Majestæts Undersaatter tillige med mig«. Regeringen forstod fuldtud at paaskønne en saadan Nidkærlighed, 1765 bevilliges der ham 300 Rdl. aarlig i hele hans Levetid for Opskriften paa en særlig Tilberedning af Saffian, men da han senere tilbyder en Spindemaskine af egen Opfindelse, stiller man sig paa Forhaand reserveret over for ham — saa det er jo muligt, at Saffianen har været mindre vellykket end forventet.

Nouvels Efterfølger var den svenskfødte JAKOB HOLMBLAD. Holmblad maa have været en dygtig Mand, for dygtig til at det kunde forsvares at holde ham tilbage ved Guldhuset, der efterhaanden var gaaet en Del tilbage. Da han søger om Tilladelse til at drive egen Virksomhed, indrømmes den ham derfor straks. »Vi Christian den syvende«, hedder det, »gøre alle vitterligt, at eftersom Farveren ved Vort militære Uld-Manufaktur, Jakob Holmblad, allerunderdanigst har ansøgt om Tilladelse at maatte oprette for egen Regning et almindeligt Farveri til Klæde-Fabrikations-Brug og Afbetjening, saa har Vi paa Vort General-Land-Økonomi- og Commerce-Collegii derom gjorde Forestilling bevilliget og tilstedt . . . at han maa anlægge i Vor Residence-Stad Kjøbenhavn et komplet Manufakturfarveri.« Af Betydning var det, at han var

dygtig til at farve blaat og rødt, Kommercekollegiet havde nemlig længe bemærket Farverierne's slette Tilstand i Henseende til disse Kulører. Jakob Holmblad dør i 1806, men hans Virksomhed fortsættes af Sønnen LAURITZ HOLMBLAD, som tillige begynder paa Sæbefabrikationen og Maling af Urtekram-, Apoteker- og Farvevarer. Denne Lauritz Holmblad nævnes 1808 som en af »Københavns 32 Mænd«, en Kreds af velfortjente Borgere, som blev taget med paa Raad i industrielle Anliggender, Forhold vedrørende Handel og lignende. 1815 fik han Titlen Agent. Kun den ene af hans Sønner fortsatte Familiens Tradition som Farvere, nemlig CARL FREDERIK HOLMBLAD, der foruden Farveriet ogsaa overtog Apotekermøllen.

Assessor GOTTHARDT FURSMANN havde i 1742 faaet Privilegium paa at trykke Fløjler og Silketøjer, Klædestoffer, Kipper-Katuner (?) og Lærreder i alle Slags Kulører, dertil kom en Bevilling, som gav ham Ret til at farve indenlandsk Garn rødt — hvorfor han kun maatte farve indenlandsk, maa staa hen! Ved hans Eneret var det særlige, at den ikke blot gjaldt for ham selv og hans Arvinger men tillige for »hvem hand dette Privilegium overdrager udi de næst paafølgende tredivte Aar«. 1738 søger Farver Frederik Ebbesen om en Bevilling svarende til Fursmanns, men derover blev denne ilde tilmode og sendte Kommercekollegiet et Indlæg paa ni tætskrevne Foliosider: Ebbesen var »ej kendt for dygtig«, og Fursmann vilde gaa sin Ruin imøde, om der blev gjort Indgreb i hans Rettigheder. —

Fra denne Tid stammer en Del Forsøg paa at udbedre Fagets tekniske Side. Nikolaj Viborgs Virksomhed er allerede blevet omtalt, den førte ikke til meget. De øvrige Forsøg skyldes alle Udlændinge. 1746 ønsker Christopher Drewsen fra Hamborg at demonstrere en ny Metode til at farve »ponçeau foncé, sang de boeuf og Carmoisi«, 1749 skriver David Levin Seligman Jungo, »Chymicus von Berlin«, at han har opdaget et Farvestof, der farver bedre end Indigo og en Grønspaan, der er bedre end andre grønne Farver. Han ledsagede sin Skrivelse af seks Prøver, som Kommercekollegiet sender videre til fire i Riget bosiddende Farvere for at høre deres Kendelser. Disse fire er Georg Daemen, Elie Courtonne, Pierre Gandils Enke og Ludvig Wittrog. Kendelserne gaar Seligman Jungo imod, de lyder omtrent ens. Daemen svarer: gelb, inegall; Gandils Enke: nous avons trouvé que les

couleurs en Etois assez bell, sy elles Etoient teinté d'outre en outre, mais comme elles sont aprésent, elles ne sont pas vendable dans ce païs, puis que nous le faisons infiniment meilleurs!*)

De seks Prøvelapper er endnu bevarede sammen med Ansøgningen, og indrømmes maa det, at gennemfarvede er de ikke, selv om Kulørerne er smukke og har holdt sig udmærket. —

Enken Gandils Udtalelser om det danske Farveri betyder nu ikke meget — udover at hendes Retskrivning er mangelfuld. I Virkeligheden var Forholdene herhjemme langt fra tilfredsstillende, det fandt i hvert Tilfælde Fabrikskommisarius N. L. Reiersen, som i 1776 klager til Kommercekollegiet over Savnet af en duelig Farver og Aaret efter gentager Klagen paany. Og dog blev der gjort meget, for at Farverne skulde trives her i Landet. Ved en kongelig Resolution af 21de November 1761 blev det endog bestemt, at alle Farverier skulde have deres Farvevarer toldfri; for at Tilladelsen ikke skulde misbruges, skulde der dog hver Gang søges derom.

De private Farverier var afhængige af enkelte store Kunder, Tabet af en eneste saadan Kunde betød Ruin og Fattigdom, hvis da ikke Regeringen kom den betrykte til Hjælp. Københavns Silke-, Ulden- og Lærredskræmmerlav havde i 1727 faaet Bevilgning til at anlægge en Fabrik for »Dvælg, Blænklærred samt saa kaldet Katuns- og lybsk Lærred«. Lavet holdt sig imidlertid ikke Privilegiet efterretteligt, det blev derfor frataget det og overdraget til Kræmmeren LUDVIG WITTROG samme Aar (1747), som hans Privilegium som Klædefabrikant var udløbet. Fra sin tidligere Virksomhed ejede Wittrog et velindrettet Farveri, og det var derfor rimeligt, at han nu anvendte det til Farvningen af sine Lærreder. Men derved var Lærredskræmmerlavets tidligere Farver JOHAN GOTTFRIED BAUTTLER ilde hjulpet, han fandt, at der var gjort ham stor Uret og henvender sig i henvend en halv Snes Indlæg til Kommercekollegiet med sine Besværinger. Bauttler havde kun lært Bomuldsfarvning, og naar Wittrog nu nægtede ham at farve de Lærreder, han havde farvet i Kræmmerlavets Dage, maatte han med samt sin Kone og sine otte Børn gaa den visse Ruin imøde. Der var imidlertid intet ved det at gøre,

*) Vi vilde have fundet Kulørerne ret smukke, hvis de var gennemfarvede, men som de nu er, er de ikke sælgelige her i Landet, da vi forfærdiger dem ulige bedre!

Privilegiet kunde ikke rokkes, saalænge det blev overholdt, selv om det nok saa meget »betog Bauttler og de øvrige Farvere her i Staden en større Del af deres Levebrød«. End ikke det, at Bauttler havde oplært fire indfødte Danske i Farvekunstens Metoder nyttede ham noget, og ellers var dette dog en Fortjeneste, som skulde synes vel egnet til at nedkalde de højgrevelige og ædelbaarne Kollegiemedlemmers milde Bevaagenhed. Men det vidnede jo heller ikke om nogen synderlig Duelighed, at han kun var istand til at farve Bomuld, havde han været i Besiddelse af blot en ringe faglig Dygtighed, vilde han næppe heller være blevet afvist, da han i 1754 søgte Posten som Børnehusets Farver efter Diderik Rhode. Nu synes det, som har han maattet vende Danmark Ryggen. Hans Navn forekommer ikke tiere.

Der var Glæde i Kommercekollegiet, da MORITZ QUIST i 1752 lod sig bevæge til at flytte hertil fra Lausanne. Endelig havde man igen fundet en Farver, som kunde sine Ting. Hvordan han er blevet beskæftiget de første Aar vides ikke, men da Wittrogs Privilegium udløber i 1757, indfrier Kommercekollegiet et Løfte til ham ved at skaffe ham et lignende. Der var dog den Forskel, at mens Wittrog havde været ene om Begunstigelsen, var der nu hele fire foruden Quist, som fik lige Ret med ham.

1778 faar hans Søn, JOHAN DANIEL QUIST Bevilling som Farver i København, og det fremgaar af Bevillingen, at han allerede tidligere har drevet Farveri. Det hedder, at han »maa som Silke-, Ulden- og Linned-Farver her i Staden ikke alene fortsætte det af ham i nogen Tid drevne Farveri, men at farve Silke-, Ulden- og Linned-Vare for Fabrikanterne, det være sig med høje og ægte eller ordinære Couleurer«.

Var det da nødvendigt at erhverve Privilegium for at drive Farveri i København?

Som ovenfor omtalt kan der ikke for Farvernes Vedkommende paavises nogen egenlig Lavsorganisation. Naar der alligevel anvendes Udtryk som Farverlav, Färberzunft, Farverlavs-Svende, maa disse vistnok opfattes som hentydende til Farverne som Korporation, uden at der dermed menes nogen lavsordnet Korporation. Men fordi der intet Lav har været, er det dog ikke givet, at Farveriet betragtedes som fri Næring.

Da den engelske Silkefarver John Smith i 1739 ansøger om Tilladelse til at drive Farveri, indstiller Kommercekollegiet An-

søgningen med den Bemærkning, at: naar han har til Hensigt forat forbedre sine Kaar foruden de høje og ægte Kulører tillige at farve Silke og Uld i allehaande ordinære Kulører: »So dürfte solches zwar der hiesigen Färberzunft präjudicirlich seyn«. Men da han forpligter sig til ikke at farve andet, end hvad de her-værende Farvere aldeles ikke eller idetmindste dog ikke er istand til at farve af samme Godhed, anbefales Privilegiets Udstedelse.

Sammenholdes denne Udtalelse med det Privilegium, som i 1778 gaves Johan Quist, ser det ud, som om der gjaldt en Forskel mellem de Farvere, der fremstillede de »ordinære« Kulører og de, der gav sig af med de »høje og ægte«. Men hvori Forskellen bestaar, kan ikke sikkert sluttet.

1745 ønsker en Englænder Edward Bonshaw Privilegium som Silkefarver. Ligesom hidtil gør Kommercekollegiet (her dets tyske Afdeling) en Indstilling til Kongen, og i Tilslutning til dets Bemærkninger angaaende »der hieselbige, englische Seiden-Färber Schmid (Smith) im Anno 1739« afgører det, at »ein dergleichen Etablissement der Zunft Articun der hiesigen färber entgeget«, men anbefaler ham alligevel, da »es sind die Meister der hiesigen färber-Zunft nicht im Stande die hohen und echten couleuren zu färben«. Paa Forestillingens sidste Blad er Sanktionen nedskrevet, men Kongens Navn mangler. Grunden til dette findes oplyst i en anden Protokol, hvor der ved Siden af Sagens Referat staar tilføjet: »Wird ihm mündlich gesagt, dass er keines Privilegii benöiget«.

Ingen af de anførte Data giver Hjemmel for nogen Slutning. Skulde en Hypotese opstilles, maatte det vistnok være den, at mens der tillagdes de jævne Smaafarvere for ringe Betydning, til at det ansaas for nødvendigt, at sætte et Bevillingssystem igang for deres Skyld, maatte der, naar Virksomheden kunde formodes at faa Betydning for de større Manufakturer et Privilegium til. Men andet end en Hypotese er det heller ikke. —

JOHN SMITH er den af sin Tids Farvere, som fører det største Ord. I 1739 fik han Privilegium som Silkefarver for John Beckets Silkefabrik i København, og da han efter sigende var den eneste, som forstod sig paa die hohen Couleuren, indrømmedes der ham Toldfrihed for de Farvestoffer, han havde Brug for. Da hans Bevilling udløb i 1746 ansøger han om at faa den fornyet. Det maa ikke være gaaet Silkefabriken videre godt, da

han støtter sit Ønske paa, at »les Fabriques ensoie ne sont point à pouvoir me fournir la quantité de soie que j'ai besoin pour faire profiter mon établissement . . . et même j'ai souvent de la perte par les petites parties qu'elles me donnent à teindre, dont les frais sont aussi forts comme si j'avois à teindre une plus grande quantité«. 1750 beretter han om en Kalander*), som han med megen Møje og Besvær har skaffet tilveje fra England. Han taler selv om »les secrets«, som skal være forbundet med dette Kar, men om Grunden til, at det særligt maatte hentes fra England, og hvori dets Fortrin bestaar, tier han klogelig stille. —

En Aarsag til, at det stod mindre godt til med Farverierne, maa søges i Konkurrencen med Katuntrykkerierne. Ifølge Nyrups: Kjøbenhavns Beskrivelse var der 1798 i Byen seks Katuntrykkerier med 7 Mestre, 101 Svende, 67 Dreng, 168 Strygere, 23 Formskærere, 51 Skildrere, 91 Blegere, 9 Vaskere og 90 Arbejdere, det var ialt 606 Mand, eller gennemsnitlig 101 Mand for hvert Trykkeri. Det er klart, at naar der var Brug for saa mange Trykkere, maatte det gaa ud over dem, der farvede.

Et af de Katuntrykkerier, som har størst Interesse for Nutiden er det, der blev drevet af ISAC SAMUEL GOLDSCHMIDT. Den 30te August 1800 indgav han sin Ansøgning til Kongen. Paa andet Aar har han ernæret sig og sin Moder ved at trykke Katuner til sine Medborgeres »Nytte og Fornøjelse«, men da han »ikke kan foretage sig noget betydeligt eller derved blive en virksom Borger i Staden« uden at erhverve sig Privilegium, søger han nu at faa denne officielle Anerkendelse af sin Virksomhed. Den 24. December udstedes Privilegiet, der giver ham Ret til »i Vores kongelige Residensstad Kjøbenhavn (at) anlægge og drive Trykkerie og derpaa trykke alle Slags Kattuner og Sirtzer, dog at han til Værkets Drift holder en duelig Trykker og iøvrigt under dette Vores Privilegii Fortabelse betjener Publicum med ægte og gode Couleurer samt holder sig de Anordninger nøye efterrettelig, som enten ere givne eller herefter maatte udkomme om Trykkerierne i Almindelighed«. Under de trange Tider i Aarhundredets Begyndelse gik det ham imidlertid daarligt, det synes, som om Katuntrykkeriet er gaaet helt istaa, og han istedet derfor har ernæret sig ved Farvning. Hvordan hans Farveri har været

*) Et Kar til den første Farvning af Garnet eller Stoffet.

beskaffen, vides ikke før 1832, da han beskæftiger fem Arbejdere og er en af Byens største Farvere.

Et Farveri fra omkring 1800, der er blevet særligt bekendt, var det, der ejedes af Madam ENGELKE CATRINE MØLLER, født Ørsted. I Oehlenschlägers Erindringer gives der et muntert Billede af hendes Hus og hendes Virksomhed. »Hun og hendes Søster Benedikte gik i hiemmegiort Hvergarn, men hun var en rig Kone«. I Flokketal kom Bønderne til hende for at faa deres Vadmæl farvet blaat, grønt, højrødt og violet, og en af hendes Specialiteter var at trykke Forklæder med hvide Blomster paa mørk Grund. Hun holdt af at se unge Mennesker i sit Hus og understøttede dem paa forskellig Maade; da hun selv var fra Slagelse, foretrak hun dog Folk fra denne By for andre. Om hendes Mestersvend, der var en Slægtning af Professor Børge Risbrich fortæller Oehlenschläger, at han var en »ægte Troels i Barselstuen eller Hendrik i Kandestøberen paa det nær, at han ikke var vittig; men han var lystig, naiv — snovsk — som man siger, og vilde gjerne spase med Madammen og kalde hende »Mor« og »I«, hvilket hun ikke kunde lide, naar der var Fremmede tilstede, af Frygt for at det skulde misforstaas«. Oehlenschläger studsede i Begyndelsen over hans farvede Hænder, men efterhaanden vænnede han sig til dem, »søm man venner sig til de grønne Ben i Hornfisk«. Madam Møller holdt sin Stand i Ære, som det sømmede sig en god Haandværkerkone, derfor ærgrede det hende, naar nogen drillede Svenden med hans mindre Begavelse og paastod, at det skyldtes den, at han ikke var blevet sat til Studeringerne — for i Madam Møllers Øjne var Farveriet en Kunst saa god som nogen, og sandelig hørte der god Forstand til at drive det til noget i Faget.

* * *

Trods Modgang og daarlige Tider havde Faget henimod det ny Aarhundrede vokset sig ganske anseeligt. Et Tegn derpaa er det, at nu den første Forening af Farvere opstaar. Ejendommeligt nok var det ikke Mestrene, der dannede den, men Svendene — ellers var Forholdet jo gerne lige det omvendte.

Den 29. Januar 1792 opretter 23 københavnske Farversvende en Syge- og Begravelseskasse. »Konventionen«, der helt igennem er holdt i Datidens kunstige Haandværkersprog, giver den Op-

lysning, at »de Herrer Farvere ere saa ædelmodige og veltænkende ikke at ville undlade at bidrage til dens (Foreningens) Understøttelse«, dog er det vel snarere et almindeligt Tilsagn end noget forpligtende Løfte her er Tale om. Ogsaa paa anden Maade tog Stifterne Tilflugt til Mestrene, de regner saaledes med, at disse »behageligen tilholde deres i Arbejde havende Svende, at de erlægge deres Indskud og Kvartaler i ordentlig Tid«. Der herskede i det hele taget patriarkalske Tilstande.

Det viste sig snart, at man havde slaaet et større Brød op, end man kunde bage. I Sygdomstilfælde skulde der betales 9 Mark ugentlig, i Tilfælde af vedvarende Uarbejdsdygtighed, forsaavidt Vedkommende i 8 Aar havde betalt til Kassen, 3 Mark og ellers saa meget Kassen vilde unde ham. Kontingentet var fastsat temmeligt højt, nemlig til 3 Mark og 4 Skilling Kvartalet, og de Gaver, man øjensynlig havde gjort Regning paa udeblev. 1801 havde Foreningen kun 10 Medlemmer og 1830 kun et eneste, Svenden hos Farver C. P. W. Holst, CHRISTIAN HETTING. Hetting syntes ikke rigtig om dette og bevægede to andre Farvere til at indtræde, men han maatte da ogsaa betale Indskuddet for dem begge. Den ene af de to nye Medlemmer kom hurtig paa en snedig Tanke, Kassen ejede en Formue paa 1800 Rigsdaler: hvad om nu de tre delte disse Penge, istedetfor at vente paa Sygdom og anden Ulykke, førend de fik noget Udbytte deraf? Hetting var straks imod Planen, men da to Overretsprokuratorer, der blev raadspurgte, fandt Skridtet juridisk forsvarligt, indvilligede han i Planen, og Delingen foregik da den 21. Februar 1831.

Der var dog et Forhold, som de tre Svende havde glemt at tage i Betragtning: Kassens kongelig konfirmerede Fundats bestemte, at »ingen denne Kasses Indtægter eller Beholdninger maa bruges til noget andet Brug end som foranført« (det vil sige til Sygdoms- og Begravelseshjælp). Farver Holst, der interesserede sig for Foreningen fik nemlig syv tidligere Medlemmer til at indsende en Klage til Kancelliet, der beordrede Sag rejst mod Hetting og hans to Kammerater. De raadspurgte Jurister synes ikke at have været videre inde i Sagerne; Aktionens Udfald kunde i Virkeligheden paa Forhaand anses for givet: de delte Penge maatte betales tilbage og Kassen genoprettes.

Da Foreningen i 1892 fejrede sit Hundredeaars-Jubilæum talte den 41 Medlemmer, det er intet imponerende Tal, men da Kassen

er velhavende, er disse enogfyrres Stilling bedre, end den vilde være i de fleste andre af den Slags Institutioner.

En Ting, der er værd at lægge Mærke til er, at de samme, som har staaet i Spidsen for Arbejdsgiverne ogsaa har været Arbejdernes Tillidsmænd. Da BENNY GOLDSCHMIDT i 1872 valgtes til Svendenes første Direktør, var han tillige Direktør i »Understøttelsesforeningen for Farvere i København«, og han efterfulgtes af A. NORDHOLM, der tillige er Formand for »Dansk Farverforening«. —

Adskillige Fabriksfarvere havde henimod Aar 1800 erhvervet Toldfrihed for Farvevarer, det var dog en Forudsætning, at de kun farvede de Varer, de selv tilvirkede og ikke gav sig af med at farve offentligt. Da nu denne Forudsætning ikke altid blev overholdt, var der ofte et spændt Forhold mellem Fabriksfarverne og Bondefarverne, som vanskelig kunde taale denne illegitime Konkurrence. Ved Regeringens Foranstaltning ordnedes Mellemværendet gerne paa den Maade, at Fabrikerne fik Tilladelse til at farve for alle og enhver mod til Gengæld at opgive Toldprivilegierne. Betegnelsen Fabriksfarver faar derfor en nogen anden Betydning end tidligere. Ordet bliver Udtryk for den Farver, der drev sin Virksomhed fabriksmæssig.

Der var ikke mange af den Slags Virksomheder. 1850 oplyses det, at der i København var 26 Farverier med omtrent (!) 104 Arbejdere; de fleste farvede Uld og uldne Varer, nogle især Bomuldstøj, én Silke, nogle havde tillige Trykkeri.*)

Til de største og bedst indrettede regnedes H. N. E. Grundtvigs, der var forbundet med et Uldspinderi og et Overskæreri, det beskæftigede 5 Arbejdere og 3 Børn. Lund og Holst sysselsatte hver 5 Arbejdere, Schleisner farvede saavel i Uld som i Bomuld og tilvirkede en Del uldne Varer, han havde 9 Arbejdere, det største Farveri var Benny Goldschmidts Bomuldsfarveri, hvor der gennemsnitlig var ansat mellem 30 og 40 Arbejdere, undertiden en hel Del flere.

H. N. E. Grundtvig tilhørte en gammel Familie af Farvere. I 1805 fik Præstesønnen JOHAN VILHELM GRUNDTVIG Privilegium som Katuntrykker, han havde da allerede i en halv Snes Aar drevet Farveri. I 1815 overtog han et Bomuldsspinderi, som tilhørte

*) Rawert: Danmarks industrielle Forhold.

et Interessentskab, »L. J. von Halle og Interessenter«. Bomuldsindustrien havde en Blomstring herhjemme under de mange Koalitionskrige i Aarhundredets Begyndelse, navnlig i Tiden efter Berlinerdekretet om Fastlandsspærringen. Der indførtes Mængder af Bomuld fra England, som saa forarbejdedes her og indsmugledes i Tyskland, Sverige, ja, i Frankrig selv. Efter Napoleons Fald ændredes imidlertid Konjunkturerne og adskillige hjemlige Bomuldsfabriker maatte standse. Det var derfor et voveligt Skridt, Grundtvig foretog sig, og det gik ham da ogsaa daarligt, allerede i 1822 gik han fallit. Samtidig dermed lukkedes hans Farverier, der var nogle af Landets bedst og mest tidsvarende indrettede. Han døde 1828. Hans Søn Jokum Grundtvig fik 1835 Privilegium som Farver og Trykker i København, og Aaret efter fik et andet af Familiens Medlemmer, den nævnte HANS NIKOLAJ EDINGER GRUNDTVIG et lignende Privilegium.

Ogsaa Familien Schleisner dukker op omkring 1800. CARL SCHLEISNER fik 1794 Privilegium som Katuntrykker i Lyngby og alle hans tre Sønner følger ham efter i Faget, af den tredie Generation faar CHRISTIAN ANDREAS SCHLEISNER i 1830 Privilegium som Farver i København, hvor hans Fætter MARKUS SCHLEISNER havde faaet Privilegium som Trykker. Men ingen af disses Virksomheder kan vistnok betegnes som Fabriksfarverier, af saadanne var der i Aarhundredets første Halvdel vistnok kun tre, Lauritz Holmblads, J. V. Grundtvigs og Benny Goldschmidts.

I Provinsen var Forholdene gennemgaaende smaa, kun i Aalborg findes et større Farveri, der beskæftiger 25 Arbejdere, og mærkelig nok var der hele seks foruden. Ifølge Industritælling i 1847 var Forholdene i de øvrige Provinsbyer følgende:*)

Antal Farverier og Trykkerier		Antal Arbejdere	Antal Farverier og Trykkerier		Antal Arbejdere
Allinge	1	1	Helsingør.....	1	5
Assens	4	8	Hillerød	3	4
Bogense.....	3	4	Hjørring	7	7
Ebeltoft	2	8	Holbæk	4	13
Faaborg	5	5	Kallundborg	4	9
Fredericia	2	7	Kjærteminde....	4	5
Frederikssund ..	2	3	Køge.....	4	5
Frederikshavn ..	2	3	Korsør	1	1

*) Rawert: Danmarks industrielle Forhold.

FABRIKSFARVERE OG BONDEFARVERE

Antal Farverier og Trykkerier		Antal Arbejdere	Antal Farverier og Trykkerier		Antal Arbejdere
Maribo	3	2	Ringsted	2	6
Middelfart	3	4	Roskilde.....	3	12
Nakskov.....	1	3	Rødby.....	2	2 (?)
Næstved	5	6	Rønne	4	4 (?)
Nibe	2	5	Sakskøbing	2	3
Nyborg	3	5	Skanderborg ...	2	6
Nykøbing F....	3	4	Skelskør	1	3
Nykøbing M....	3	5	Slagelse	5	9
Nykøbing S....	3	4	Sorø	2	2 (?)
Nysted	1	1	Stege	1	2
Odense	9	14	Stubbekøbing ...	3	7
Præstø	3	6	Svendborg.....	7	16
Randers	7	34	Viborg	4	8
Ribe	4	6	Vordingborg	2	3

Disse Angivelser er som al Datidens Statistik en hel Del mangelfulde — har Aarhus slet ingen Farverier? er der intet Farveri i Vejle? — men dog illustrerer de ganske godt Forholdene: de fleste Provinsfarverier betjentes enten af Ejeren alene eller af ham og en Svend eller en Lærling. —

Kommercekollegiet havde ved flere Lejligheder fundet det tilraadeligt at tillade Anlæg af Farverier paa Landet, men dertil vilde Kancelliet ikke gaa med, det hedder i en Skrivelse fra den 24. Juli 1821, at »saadan Drift ikke er hjemlet i Danske Lovs 3—13—23«. Først ved Næringsloven af 1857 aabnedes Adgangen dertil. —

Fra den polytekniske Lærestalts Oprettelse i 1829 havde der mellem dens Lærere og enkelte af Københavns Farvere været en nøje Tilknytning. Dette bibragte KNUD KRISTIAN LIND den Tanke, at den faglige Uddannelse, som altid havde været ringe beskaffen, kunde forbedres ved Anordning af en Farvereksamen ved Lærestalten. Det lykkedes ham at interessere Fabriksdirektør Rawert, Industriforeningens og Lærestaltens Bestyrelser for sin Plan og sammen med 26 andre Farvere indgav han i 1843 en Ansøgning til Kommercekollegiet. De 26 var D. S. ADLER, H. P. ANDERSEN, F. BAASTRUP, J. C. CHRISTENSEN, G. L. FOGH, H. H. J. GALLE, BENNY GOLDSCHMIDT, H. N. E. GRUNDTVIG, J. F. GRUNDTVIG, F. F. GÜLLICH, H. HANSEN, J. HANSEN, C. F. HOLMBLAD, C. P. W. B. HOLST, J. C. LERCHE, N. CHR. LIND, B. H.

LORENTZEN, C. OSTENFELDT, C. PFEIFFER, J. H. RUBEN, N. RYSLÄNDER, C. SCHLEGEL, CHR. SCHLEISNER, GEORG SCHLEISNER, F. A. WEBER og P. WEINREICH.

Kollegiet nægtede imidlertid at støtte Andragendet. I Industriefagets Kopibog for 1843 (Nr. 483) motiveres Opslaget saaledes: Forat have tilstrækkelig Opfordring til en saadan Udgift »maa Farveriet kunne drives med fuldkommen regelmæssig og fabriksmæssig Drift, men en saadan kan det kun udfolde, naar det kan støtte sig til andre Industriegrene . . . med andre Ord denne Industriegren maatte kunne sættes i Forbindelse med fabriksmæssige Spinderier og Væverier, disse findes i Indlandet kun for uldne Varer, og derfor ser man ogsaa de Farverier, som staa i Forbindelse med Landets faa større Klædefabriker at have naaet en langt større Udvikling end alle de andre. Disses (d. v. s. disse andre Farveriers) Beskæftigelse bestaar i at farve mindre, uensartede Partier af forskellige Varer og for en stor Del i at omfarve brugte Tøjer«. Kommercekollegiet havde utvivlsom Ret heri, og det vilde unægtelig ogsaa have været i Strid med Læranstaltens Bestemmelse, om Ansøgningen var blevet indrømmet.

Samme Aar dannede atten af Underskriverne »Understøttelsesforeningen for Farvere i København og deres Enker«. Benny Goldschmidt, N. Chr. Lind, J. F. Grundtvig og C. F. Holmblad var virksomme for dens Stiftelse, de tre sidste blev dens første »Direktører«.

Benny Goldschmidt, der havde overtaget Isac Samuel Goldschmidts Virksomhed drev denne saa betydeligt i Vejret, at den endte med at blive den største i Norden. 1856 tog han Grossererborgerskab og begyndte at handle med Uldgarn, som han købte ufarvet paa de store Verdensmarkeder og solgte igen bleget og farvet. 1876 udlejede han Farveriet til A. Nordholm, og i 1880 overdrog han Foretagendet til denne og sin Brodersøn Johan Goldschmidt. Da han døde i 1892, havde han ved sit Testamente skænket 121000 Kr. til en Farveristiftelse, som han allerede havde lagt Grunden til i 1872. Stiftelsen, der ligger i Ryesgade Nr. 31, har Navnet »Grosserer B. Goldschmidts og Hustru Ane Helene født Petersens Stiftelse«. Omkring Ejendommens Ur staar en Indscription, som han vel ikke selv har sat, men som dog karakteriserer ham som Menneske: »Manden kan vel saa, men ikke sætte Axet paa«.

DANSK FARVERFORENING AF 1888

UNDER »den nordiske Udstilling i København 1888« indbød Rejsestipendieforeningen alle danske Farvere til et Møde den 3. Juli i Haandværkerforeningen. Paa dette Fagmøde fremkom der et Forslag om at danne en Forening for Landets Farvere. Tanken, som havde været udtalt før, men hidtil ikke var blevet realiseret, vandt Forsamlingens Bifald, og Foreningen blev dannet under Navnet: Dansk Farverforening af 1888. Der indmeldte sig straks 41 Farvere fra alle Landets Egne:

A. NORDHOLM (København), JOHS. BARDING (København), A. C. ASMUSSEN (Maribo), V. SCHRØDER (Slagelse), C. HANSEN (Aarup), L. C. MEULENGRACHT (Thisted), A. SCHMIDT (Ribe), V. UTZON (Kolding), KOKBORG (Skanderborg), A. C. ANDERSEN (Fanø), N. H. SCHIØNING (Rønne), J. BAGGER (Odense), J. C. STORM (Assens), HARALD LUND (Tranebjerg), M. N. HOLST (Fredericia), W. BUDDIG (Rønne), ELOF OHLSON (København), J. LARSEN (Helsingør), ANDERS SVENDSEN (København), N. THORKILDSSEN (A. V. NIELSEN, København), TH. HENNINGSEN (Kerteminde), F. SCHLEISNER (København), J. NIELSEN (Nysted), F. F. HANSEN (Rudkøbing), JOH. GUILDAL (København), HOLGER PETERSEN (København), F. C. SØRENSEN (Varde), H. SANDER (København), J. L. JENSEN (Thisted), F. JØRGENSEN (Lihme pr. Vejle), EDMOND DAVERKOSEN (Lyngby), F. BIERFREUND (Odense), F. C. FABRICIUS (Præstø), P. BERTELSEN (Assens), J. H. CHRISTENSEN (Horsens), HERMAN JUST (København), ENGELL (Aakirkeby), J. PEDERSEN (Rødby), A. MADSEN (Sakskøbing), FRITZ HARDER (Helsingør), H. K. LARSEN (København).

Til den første Bestyrelse valgtes A. NORDHOLM (Formand), J. BARDING (Næstformand), C. HANSEN, A. SCHMIDT, L. C. MEULENGRACHT, F. V. SCHRØDER og A. C. ASMUSSEN.

Allerede den 5te — paa en Udflugt til Lyngby og Brede — kunde Bestyrelsen fremlægge et Udkast til Lovene, som blev fastsatte samme Dag.

Fra April 1889 udgiver Foreningen sit eget Blad, »Dansk Farvertidende« med Formanden som ansvarshavende Redaktør. Ved Mødet den 3die Juli var der blevet talt for Udgivelsen af en Fagtidende for Farvere, men man var kommet til det Resultat, at man foreløbig maatte lade sig nøje med »Haandværkerbladet«; imidlertid viste det sig, at dette Blad ikke vandt den Indgang hos Medlemmerne, som man havde ventet, og Bestyrelsen fandt da Udvej til at skaffe Foreningen dens eget Fagskrift. — »Dansk Farvertidende« er Farverhaandværkets Krønike for alle de følgende Aar, af det læser man de Tvivl og de Forhaabninger, som har gjort sig gældende, ser, hvorledes Udviklingen gaar for sig, stundom paa Trods af Ængstelse og Modvilje, stundom baaret frem af aarvaagen Interesse. —

Omtrent fra Midten af Aarhundredet undergaar Farverhaandværket saa mange Forandringer, at det helt skifter Karakter. For Landfarvernes Vedkommende gør særlig to Ting sig gældende: Konkurrencen med Hjemmefarvningen og de nu opdukkende Fabriksanlæg. — Indtil Attenhundredeogogleohalvfjerds er der adskillige Farvebøger for Husmødre, mens den egentlige faglige Literatur er mere end sparsom. Bønderne farvede selv deres Uld. En Provinsfarver sender i 1890 et Indlæg til Farvertidende, som ganske godt belyser Forholdet. Hans Genbo, en Købmand, har fra 1. Oktober til Jul 1889 solgt 300 Pd. sort Pakfarve og 50 Pd. i andre Kulører, og Indsenderen mener, at der for hver Farver i Landet er cirka 50 Udsalg af samme Slags. I 1891 paastaas det, at der aarligt bruges for 200,000 Kr. Pakfarve. Selv om disse Angivelser skulde vise sig ikke at være fuldt korrekte, viser de dog, at man her staar overfor et Fænomen af vidtrækkende Betydning. Paa Landet synker Farveriet mange Steder ned til at blive en Bibeskæftigelse, mens Farverne i stigende Grad ernærer sig ved Kartning og Spinderi eller ved Tilvirkning og Salg af Manufakturvarer. Denne Udvej staar imidlertid ikke ret længe aaben. Forskelligheden i Skikke og Klædedragt mellem Købstadsboer og Landboer udslettes efterhaanden som Kommunikationen tager til, det grove Vadmél gaar af Brug, og de finere Stoffer kan ikke forarbejdes hjemme. Farverhaandværket faar i den følgende Tid et mere fabriksmæssigt Snit. Ved Siden af det gamle Lappe- og Garnfarveri drives nu Benzinvaske og Garderobefarveri. Virksomheden kræver større og mere komplicerede Anlæg — Damp-

apparat, Centrifuge, Benzinvaske-maskine o. s. v. Allerede herved bliver Teknikken en anden, men dertil kommer yderligere, at de gamle Farvestoffer afløses af kemisk udvundne Produkter, Anilin- og Alizarinfarver. Alle disse Omvæltninger er Genstand for en indgaaende Drøftelse ved Dansk Farverforenings Møder og i dens Fagskrift. A. NORDHOLM fortæller i Julinummet 1890 om sine Indtryk fra Verdensudstillingen i Paris, han har set flere interessante Farverimaskiner dernede, blandt andre en til Selvomdrejning af Garnene i Karret. »I Stedet for at man nu bruger 2 eller 4 Mand til et stort Farvekar, kan denne Maskine selv besørge Omdrejningen.« I Puteaux ved Paris er der to store Farverier, som vækker Forfatterens Beundring. »I det ene farvedes daglig ca. 5000 Kilo fine heluldne Kjoletøjer — — — i den ene Ende af Farveriet laa Tøjet, som skulde farves sort sammensyet i en Række paa flere hundrede Alen, og i den anden Ende kom det frem, farvet, tørret og appreteret, uden at Stykkerne blev skaaret fra hinanden.« I Modsætning dertil kan anføres en Beskrivelse af den gamle Vaidkype, som citeres efter ED. HOENE i »Färberzeitung«: »Kypeføderen, selv den dygtigste var tilfreds, naar han havde opdaget sin Kypes »Væsen«. Spurgte man en ældre Kollega eller Chefen om Kypens Hemmeligheder, fik man sikkert Svaret: man maa tilsætte den rigtige Mængde Vaid, Potaske, Indigo, Krap, Sirup, Klid, Kalk, man maa godt og punktlig varme op og røre og benytte Øjnene og Næsen paa rette Maade, man maa afvente Gæringens sikre og ufejlbarlige Tegn, gribe rettidig ind ved Røring, Kalktilsætning og deslige. Var Luden tyk, manglede »Blommen«, »Kobberhinden«, »Driften«, var der kort og godt indtraadt en Forstyrrelse, anbefalede enhver, der spurgtes uvægerlig et eller andet ufejlbarligt Middel.«

At et Hemmelighedskræmmeri som det, der fremgaar af denne Beskrivelse maatte være et tilbagelagt Stadium stod klart for alle, den Ironi som udspillede imod det møder ingen Protest, naar det kunde lade sig gøre paa et Kvarters Tid at opløse Indigo, sætte Kypen og farve ægte blaåt, maatte alle forældede Lærdomme blegne. Men stod det end alle klart, at Fremskridtet var paa Vej, var der dog adskillig Tvivl om, hvor omfattende dets Betydning var. Da de første Aniliner dukker op herhjemme, mødtes de med adskillig Mistro, man bevarede en stærk Skepsis overfor de smukke, brogede Mønsterkort, som sendtes hertil fra Tysk-

lands, Frankrigs og Englands Fabriker og en endnu stærkere overfor de to-treliniede Brugsanvisninger, som fulgte med, de var dog for latterlig ligetil sammenlignet med den gamle »Kunst«, og skulde de virkelig vise sig fyldestgørende, hvordan vilde det saa gaa Farverne, maatte de da ikke hellere straks lukke deres Butikker og se sig om efter en anden Ernæring? Der var nu ingen Grund til at nære Ængstelser. De nye Farvestoffer dokumenterede hurtigt deres Fortrin, baade i Retning af Arbejdsbesparelse og i Retning af Skønhed og Ægthed. Men den tekniske Forbedring gjorde ikke Farvning til noget enhver selv kunde besørge, nu som før krævedes der faglig Erfaring og faglig Dygtighed til at fremskaffe gode Resultater. Anilinviolet og Fuchsin var de første Farvestoffer, derpaa kom Bleu de Lion, Coccin, Ponceau, Cardinal, Colorado og flere.

Udviklingen gik som nævnt i Retning af Storindustri. Heri var en ny Grund til Ængstelse. Nu varede det vel næppe længe, inden alle de betydende Tekstilfabriker selv anlagde Farveri, og de forholdsvis nye Bifag som Detachering, Benzinvask, Imprægnering mente man ikke at kunne regne synderligt med. Ikke desto mindre var det netop disse Fag, som blev Fremtiden for adskillige af Farverierne, navnlig gælder dette Detachering og Benzinvask, som takket være den kemiske Videnskabs Fremgang snart bliver en Faktor af lige Betydning med Farvningen selv. Der kan ogsaa paavises andre Udviklingslinier fra det gamle Farverhaandværk end den allerede nævnte, undertiden er Farverierne blevet forenede med Tekstilfabrikation, undertiden med Garnhandel, i sidste Tilfælde vedbliver Farvningen at være det typiske, mens det særlige Præg ellers ofte forsvinder. — Som et Udslag af Tidens økonomiske Strømninger skal det nævnes, at der omkring Aar 1890 oprettedes to Andelsfarverier i Jylland, af hvilke det ene firmameldtes i 1892. Tanken om Andelsforetagender, der i sig selv er et godt og virksomt Middel til at gøre Overgangen til Storindustri mindre følelig, synes her at være iværksat paa en noget uheldig Maade, i hvert Tilfælde siges det i en Redaktionsmeddelelse i Dansk Farvertidende, at disse Farverier nedsatte Priserne indtil det halve af den sædvanlige, og det skønt Forholdene i Forvejen stillede sig ugunstige for Faget. —

Fra Farveriets første Tider her i Landet var der bestandig blevet klaget over Vanskelighederne ved at finde dygtige, fagudlærte

Folk. Det var forat afhjælpe dette Forhold, at Halle-Forordningen af 1705 fastsatte en Eksamination af de Farvere, som vilde farve blaat, sort og carmoisin, men som vist bortfaldt Bestemmelsen inden 1739. Regeringen var virksom ogsaa paa andre Maader for at ophjælpe Faguddannelsen. Et enkelt Privilegium forpligter Indehaveren til at holde en Lærling, og ved forskellige Lejligheder fastsættes der Præmier for Uddannelse af Lærlinge, saaledes da JACOB HOLMBLAD 1777 faar bevilliget 5000 Rdl. til Opførelse af et Farveri. »Kommercekollegiet havde længe bemærket Farveriets slette Tilstand«, og da HOLMBLAD var kendt som en dygtig Mand, navnlig til at farve blaat og rødt bestemtes det, at han skulde tilpligtes at holde indfødte Lærlinge, saaledes at der afskrevs 500 Rdl. for hver udlært Dreng. Blandt hans Elever er nævnt JACOB KNUST, foruden ham lærte han 5 andre, blandt dem Sønnen LAVRITS HOLMBLAD. De 27 københavnske Farveres Forsøg paa at faa anordnet en teoretisk Farvereksamen ved polyteknisk Lærestanstalt i 1843 mislykkedes ganske og fik ikke videre Følger. I Dansk Farverforening rejses Spørgsmaalet paany, og denne Gang opnaas der dog et Resultat, selvom dette ikke helt var som det tilsigtede. I Oktober 1889 indgiver Foreningen et Andragende til Indenrigsministeriet, som opfordres til at virke for, at der paa Finanslovsbudgettet for 1890—91 optages en Bevilgning paa 2000 Kr. til Hjælp til Oprettelse af et Forsøgslaboratorium og til Rejseunderstøttelse for Farvere. Trods det beskedne Beløb bliver Svaret imidlertid Foreningen ugunstigt. Den 6. Februar modtager Bestyrelsen en Skrivelse, som meddeler, »at der ikke vil kunne ydes noget Statstilskud — — — hvorimod Ministeriet ved Uddeling af Rejseunderstøttelser skal have sin Opmærksomhed henvendt paa Faget.« Grunden til Nægtelsen synes at have været en lignende som den, der motiverede Afslaget i 1843. Denne Gang var en saadan Motivering dog i væsentlig Grad uberegtiget, og det synes da ogsaa at have vakt en Del Bitterhed. Tanken optages imidlertid paany og i en noget udvidet Form, nu tales der ikke blot om et Laboratorium men tillige om en Fagskole. Foreningens Medlemmer diskuterer paa Generalforsamlinger og i Fagskriftet, hvordan den Ting skal iværksættes, og det er et artigt Antal Forslag, som dukker op. Vanskelighederne var dog større end beregnet. Foreløbigt sluttet der i 1893 en Overenskomst med Garverforeningen, saaledes at dennes

Kemiker ogsaa skal undersøge indsendte Farvestoffer. En saadan Understøttelse fremhæves som nødvendig, da der efterhaanden er kommet en Mængde Stoffer i Handelen, for hvis Godhed der savnes Garantier.

Samme Aar lægges der en lille Grundfond til Fagskolen paa 249 Kr. 23 Øre, som indsættes til Forrentning i »Bikuben«. Udsigterne til en snarlig Realisation af Planen er foreløbig yderst ringe, 6 Aar senere mener en af Sagens ivrigste Forkæmpere, at de endnu ligger i en fjern Fremtid. I 1899 er Fonden dog vokset med et ret anseligt Beløb, den udgør nu 1769 Kr. 82 Øre, 1900 er den yderligere vokset til 2153 Kr. 65 Øre, 1901 til 2524 Kr. 82 Øre, 1903 til 3330 Kr. 38 Øre og 1906 til 3882 Kr. 10 Øre. I 1906 opfordres Foreningen af det nyoprettede Teknologiske Institut til i Lighed med andre Haandværkerinstitutioner at stille et Beløb til Raadighed for de paatænkte Kursus. Generalforsamlingen i Viborg vedtog efter Formandens Forslag at bevillige 200 Kr. aarlig i 5 Aar. I den følgende Tid bliver Tilknytningen til Teknologisk Institut større og betydningsfuldere. 1908 beviliges der 500 Kr. af Fagskolefondens Midler dertil, det hedder i Beslutningen, at Pengene ønskes anvendt »specielt til Undervisning for vort Fags Udøvere«, og som bestemt Krav betinges der Foreningens Medlemmer gratis Adgang til at indsende Prøver af Farvestoffer og Kemikalier til Undersøgelse paa Instituttets Laboratorium. Teknologisk Institut modtager gerne Tilbudet, saa meget desto hellere, som Skolens Bestyrelse allerede havde overvejet Oprettelsen af et Kursus i almindelig Kemi, særlig tilrettelagt for Farvere. Det første Kursus varede fra den 18. August til den 7. September 1909 og omfattede dels en praktisk Undervisning, hvor Uld-, Silke-, Halvulds- og Bomuldsfarvning blev demonstrerede ved Prøvefarvninger, dels en teoretisk Undervisning omfattende Farveriteknik, Kemi, Bogføring og Haandværkerret (!). Paa Foreningens Generalforsamling gør der sig en Del Betænkeligheder gældende. Man havde haabet at kunne yde Eleverne økonomisk Støtte i Studietiden, men dertil slog Midlerne ikke til, og selve Undervisningens Betydning er der ikke fuld Enighed om. Saa meget desto mere opmuntrende var det, at Forsøget faldt heldigt ud, og at Eleverne var glade for det. I de følgende Aar er Kursuset saa at sige blevet en fast Institution. Det gode Resultat skyldes for en stor Del den Beredvillighed, hvormed

flere af Foreningens Medlemmer har støttet Foretagendet, dels ved at skænke det Garn, Farvestoffer og lignende, dels ved at staa det bi med Raad, endelig ved at bevæge en enkelt Fagmand til at deltage i Lærergærrningen foruden Instituttets ansatte Lærere. Grundfonden til Oprettelse af en særlig Fagskole opretholdtes dog alligevel, ifølge Regnskabet for 1911—1912 udgør den 5709 Kr. 30 Øre. Enkelte Kendsgærninger synes dog at tyde paa, at Spørgsmaalet om Fagskolen søges løst gennem en endnu nøjere Tilknytning af Foreningen og Instituttet.

I Udlandet havde der for Farverne ligesom for andre Haandværkere været fastsat en Læretid, der afsluttedes med Svendepøven, dette var ikke Tilfældet i Danmark, og den danske Farver, der vilde rejse i Udlandet, havde derfor ofte Vanskelighed ved at skaffe sig Arbejde. Det var forat bøde herpaa, at Dansk Farverforening i 1901 besluttede at udstede Certifikater til Svende, der var oplært hos danske Mestre; enhver Farver, som var Medlem af Foreningen, kunde faa et Certifikat udstedt til sin Svend, naar Bestyrelsen skønnede, at de fornødne Betingelser var tilstede. Certifikatet, der er smukt udstyret med Fagets Tegn, har følgende Tekst (med vedføjede Oversættelser til tysk, engelsk og fransk):

»Undertegnede Bestyrelse for Dansk Farverforening af 1888 attesterer herved, at Farversvend har lært Farveriet hos i og ved Flid og Dygtighed har gjort sig fortjent til Erhvervelse af Foreningens Diplom.

Vi anmoder ærede Kolleger i Udlandet om at yde vedkommende Velvillie og Bistand, da denne vil blive paaskønnet af Foreningen«.

Samme Aar vedtoges det at yde Rejsestipendier til unge Farversvende, der agtede at studere Forholdene i Udlandet. Læremesteren skulde være Medlem af Foreningen og Stipendiets Indehaver inden et Aars Forløb gøre Indberetning om Rejsen til Bestyrelsen.

Teknologisk Institut var udgaaet fra Fællesrepræsentationen for Haandværk og Industri. Allerede i 1889 var Dansk Farverforening blevet indmeldt i denne Institution og har siden været nøje knyttet til den. Foreningens første Delegerede var JOHS. GUILDAL, senere har JOHS. HAMMER, Formanden, A. NORDHOLM,

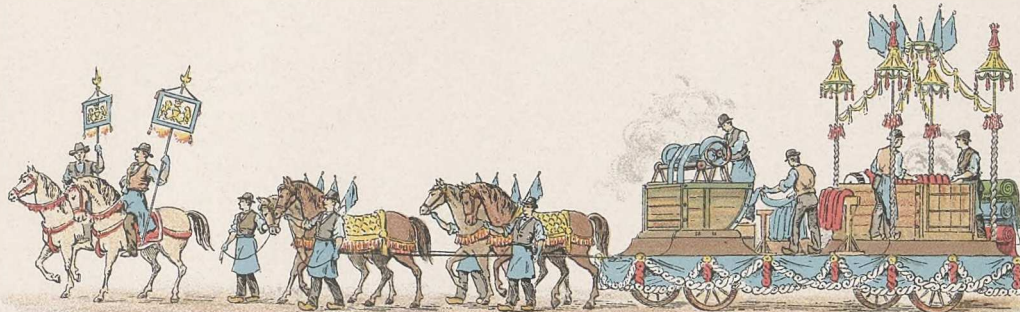
og i de senere Aar tillige H. N. HOLST, Fredericia, været Foreningens Delegerede.

Under Toldlovsdebatten i 1889 forberedte Repæsentationen et samlet Indlæg af alle Landets Industrigrene. Farverforeningen nedsatte et Udvalg bestaaende af JOHS. GUILDAL, J. BARDING, H. LUND, L. MØGELGAARD, A. NORDHOLM og HOLGER PETERSEN, som skulde udfærdige en Betænkning angaaende Tolden paa Kemikalier og Farvestoffer. Maalet var at faa Tolden paa disse Varer helt ophævede, men man gjorde sig dog ikke store Illusioner i den Retning, og Resultatet har sikkert forekommet de fleste fyldestgørende.

Ved Toldloven af 5. Maj 1908 er Farvetræ, Farvebark og »deslige til Farvning« toldfri, det samme gælder Benzin. Tolden paa Indigo er 8 Øre, paa andre blaa Farver og en Del grønne Farver 3 Øre, paa alle øvrige Farvestoffer 1 Øre pr. Kilogram. Til Sammenligning kan anføres, at Toldloven af 1863 fastsatte Tolden for Karmin og Cochenille, *Indigo* og Kermes til 14 Skilling pr. Pd., for de fleste andre Farver til 5 Sk. pr. Pd. Indigo er saaledes nedsat med 85,71 %, de fleste andre Farvestoffer med 95 %.

Saa heldigt gik det ikke med et Forsøg, som Farverforeningen ligeledes gennem Fællesrepræsentationen gjorde paa at faa Til-ladelse til, uanset Helligdagslovgivningens almindelige Bestemmelser, at arbejde tre Søndage før Jul og to før Paaske. Andragendet blev afslaaet.

I 1904 fejrede Fællesrepræsentationen sit femogtyveaars Jubilæum og foranstaltede i den Anledning det saakaldte Haandværker-tog gennem København. Farverne henvendte sig til Maleren CARL LUND og bad ham give Tegningen til deres Vogne i Processionen. Farverne selv stillede Heste, Vogne, Garn, Farveriinventar, Skørter, Uldlidser og Tøjer til Disposition. Farvekuffer maatte laves særligt, de maatte kun rumme lidt »Flotte«. Under Bundene anbragtes Spritapparater til Udvikling af Damp, og fra Vognhjulet blev en Transmission sat i Forbindelse med en Tøjmaskine. Dekorationen paa Farverivognen bestod af en Baldakin betrukket med Uldlidser og behængt med farvet Isgarn og smaa Flag, bagpaa var anbragt 3 Stykker farvet Kjoletøj. I Farvekuffen farvedes Uldgarn rødt, i Tøjmaskinen Kjoletøj blaåt, paa nogle Bukke tafledes Jersey. Den anden Vogn demonstrerede Detachering og Benzinvaske og var forsynet med alle dertil hørende Apparater. Det var et muntert

Dansk Farverforening af 1888

*repræsenteret i Vogntoget ved Fællesrepræsentationen for dansk Industri
og Haandværks 25 Aars Jubilæum 1904.*

Syn, disse to brogede Vogne med deres Forspand dækkede af carmoisinrøde, citrongule og lysegrønne straalende Stoffer, med deres bluseklædte Arbejdere, hvis Hænder var farvede røde og blaa, gule, grønne, violette og sorte. Dagbladet »Samfundet« havde udsat Præmier for de smukkeste Vogne, en af disse tilkendtes Farverne og blev anvendt i filantropisk Øjemed indenfor Faget.

Foreningens Styrke har været Livet indadtil, den faglige Diskussion, den gensidige Meddelelse af nye Fremgangsmaader og særlige lagttagelser, det fælles Sammenhold i fælles Anliggender. I de første Aar er der et Fænomen, som optager Sindene i særlig Grad, det er den saakaldte koncentrerede Kype. Denne havde i Udlandet fortrængt den gamle ærværdige Vaidkype, men var hidtil kun anvendt herhjemme i Usserød Klædefabriker. Paa Generalforsamlingen i Vejle 1891 spørges der, om nogen har set Kypen i Virksomhed. A. NORDHOLM meddeler, at han har forsøgt den og mener, at den »vilde kunne bruges i Landfarverier, hvor Vaidkypen ikke kunde holdes i stadigt Arbejde«, den koncentrerede Kype kunde nemlig ansættes i en almindelig Kedel og straks benyttes til Udfarvning, derved spares Brændsel og Arbejdskraft, men hvorvidt den farvede lige saa ægte som Vaidkypen stod endnu uafgjort. Senere kommer man dog til større Klarhed over dens Anvendelighed, og længe varer det ikke, før Vaidkypen fortrænges.

Da Benzinvaseriet efterhaanden fik større og større Omfang, opstod Spørgsmaalet om der ikke gaves nogen Udvej til at skaffe sig Benzinen paa gunstigere Vilkaar. Tolden var høj, og Varen betaltes dyrt, da der paa Grund af den forholdsvis ringe Produktion var et midlertidigt Monopol derpaa. I 1905 bemyndigedes Bestyrelsen for Foreningen til at købe et Parti af Varen efter forudgaaende Licitation. Et Firma i Lübeck gav det laveste Tilbud og fik derfor Leverancen, der var paa 80,000 Pund. Straks efter Indkøbet steg Markedsprisen paa Varen. Bestyrelsen havde saaledes været overordentlig heldig, der var ingensinde tidligere købt saa billig Benzin her i Landet. — —

Ved saaledes at optage Tidens Spørgsmaal til teoretisk Drøftelse og praktisk Løsning har Dansk Farverforening opnaaet at blive det Sted, hvor Fagets Udøvere finder sig bedst tilrette, naar Fagets Interesser skal varetages.

FORENINGENS TILLIDSMÆND

FRA Foreningens Stiftelse har A. NORDHOLM været dens Formand. Han fødtes den 25. April 1848 i Åhus i Sverige. Sin Læretid tilbragte han i Kristiansstad, hvor han den 1. August 1863 kom i Lære og 1867 blev Svend. Derefter arbejdede han først en Tid i Sønderjylland, sidenefter drog han til Tyskland, Østrig, Italien og Schweiz for omsider at faa Ansættelse som anden Mester i et stort Uldgarnsfarveri i Rummelsburg ved Berlin. Fra Berlin rejste han til Danmark, hvor han den 18. September 1872 blev Bestyrer af BENNY GOLDSCHMIDTS Uldfarveri. 1876 lejede han Farveriet, som han nu drev for egen Regning indtil den 1. Oktober 1880, da han blev Medejer af den Goldschmidtske Forretning, som fik Firmanavnet GOLDSCHMIDT OG NORDHOLM. Firmaet er nu et Aktieselskab.

A. NORDHOLM har som Formand for Farverforeningen redigeret Dansk Farver-Tidende, saalænge dette har eksisteret. Siden 1887 er han første Direktør for Københavns Farversvendes Syge-, Begravelses- og Understøttelseskasse, han er Medlem af Bestyrelsen for Understøttelsesforeningen for Farvere i København og deres Enker og Fagets Delegerede i Fællesrepræsentationen for dansk Haandværk og Industri. Endnu skal nævnes, at han den 26. Maj 1892 udmærkedes med Ridderkorset.

Som A. NORDHOLM har været Foreningens Formand i de 25 Aar, har JOHS. BARDING været dens Næstformand. Han fødtes den 13. Januar 1848, var i Farverlære fra 1864—1868, da han blev Svend. Efter at have arbejdet forskellige Steder i Indlandet var han fem Aar i Tyskland og Schweiz. Efter sin Hjemkomst etablerede han sig den 13. Januar 1879 i København. Det da grundede Foretagende fortsættes nu i Form af et Aktieselskab.

A. Nordholm

FORENINGENS TILLIDSMÆND

JOHS. BARDING er Formand for Understøttelsesforeningen for Farvere i København og deres Enker og Medlem af Bestyrelsen for Farveriarbejdsgiverforeningen i København.

Ogsaa A. C. ASMUSSEN har fra Stiftelsen været Medlem af Foreningens Bestyrelse. Han er født den 17. Marts 1836, kom i Farverlære 1851 og blev Svend 1855. Arbejdede i 10 Aar som Svend i Ind- og Udland, indtil han den 16. September 1865 etablerede sig som Farver i Maribo; den da grundede Forretning driver han endnu. A.

C. ASMUSSEN er en af sin Bys betroede Borgere, han er en af Stifterne af Maribo Borgerforening, hvis Formand han har været i 25 Aar; fra 1883 er han tillige i Bestyrelsen for Maribo Understøttelsesforen. o. Byens Fattigforstander.

SOPH. THOMSEN er født den

Understøttelsesforening i Danmark, fra 1883 Formand for Hjørring Haandværker- og Borgerforening, fra 1885 til 1913, da han efter sit Ønske udtraadte, Medlem af Hjørring Byraad, Formand for Repræsentantskabet i Ny-Jysk-Købstad-Kreditforening og Formand for en stedlig Understøttelsesforening kaldet Foreningen af 22de April 1860. Modtog egenhændig af Kong Frederik VIII Ridderkorset ved Majestætens Besøg i Hjørring 1908.

J. C. F. PÖCKEL indvalgte 1906 i Dansk Farverforenings Bestyrelse. Han er født den 26. Januar 1848, kom i Farverlære den 2. Maj 1862; efter 4½ Aars Læretid arbejdede han som Svend forskellige Steder i Ind- og Udland, indtil han den 6. November 1875 nedsatte sig som Farver i Øjsby ved Haderslev. Herfra

Johs. Barding

4. Oktbr. 1852,

kom i Lære 1867 og arbejdede efter udstaaet Læretid som Svend i Hjørring og Aalborg. Den 1ste Maj 1880 etablerede han sig som Farver i Hjørring. Fra August 1889

Medlem af Dansk Farverforenings Bestyrelse, Formand for Farvernes Under-

FORENINGENS TILLIDSMÆND

blev han imidlertid forjaget den 12. November 1887, fordi han havde deltaget i en Forsamling af Sønderjyder, der havde sunget danske Sange. Den 1. Januar 1888 nedsatte han sig i Bogense, hvor han drev Farveri indtil 1906, da hans Søn, EDVARD PÖCKEL, overtog hans Forretning.

CHR. DAHL fødtes den 21. Oktober 1867, kom i Farverlære den 1. November 1882 og blev Svend 1887. Som Svend arbejdede han forskellige Steder her i Landet, indtil han i Januar 1897 grundede en Forretning i Thisted. Senere overtog han sin tidligere Læremesters Forretning i Skive (den 1. April 1899). Da han ikke i sin Svendetid havde haft Lejlighed til at rejse i Udlandet foretog han senere en lang Rejse i Tyskland, hvortil han havde modtaget et af Statens Rejsestipendier. I Bestyrelsen for Dansk Farverforening af 1888 fra 1912, mangeaarig Formand for Skive Borger- og Haandværkerforening og Bestyrelsesmedlem af forskellige lokale Foreninger.

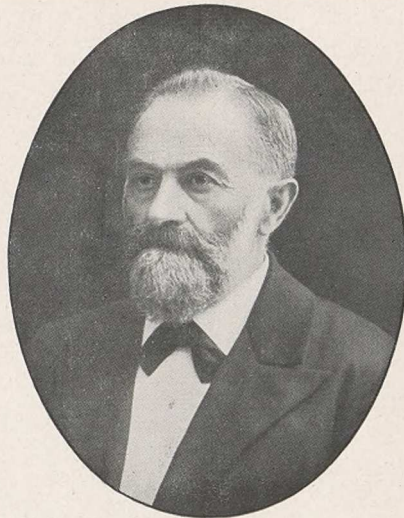
HANS CHRISTENSEN er ligeledes Bestyrelsesmedlem fra 1912. Han blev født 1871 den 3. November, kom i Farverlære den 1. Oktober 1885 og blev Svend 1890. Efter at have arbejdet i Ind- og Udland i en Del Aar grundlagde han den 20. August 1906 sin nuværende Forretning i Helsingør.

JOH. G. GUILDAL er født den 1. December 1855, etablerede sig i 1878, Dansk Farverforenings Kasserer fra 1894, Formand for Farveriarbejdsgiverforeningen i København, Formand for den københavnske Afdeling af Fællesrepræsentationen for dansk Industri og Haandværk til 1911, til 1909 i Bestyrelsen for Industriforeningen, deltog som Industriens Repræsentant i »Valkyriens« Togt til Østasien, Ridder af Dannebrog og Indehaver af flere udenlandske Ordner.

I de tidligere Bestyrelser har desuden siddet: F. V. SCHRÖDER fra 1888 til 1894, C. HANSEN (Aarup) fra 1888 til 1892, L. C. MEULENGRACHT fra 1888 til 1889, A. SCHMIDT (Ribe) fra 1888 til 1891, H. B. NIELSEN (Skive) fra 1891 til 1912, J. BAGGER fra 1892 til 1906, P. FABRICIUS fra 1894 til 1909, O. MELDAL fra 1909 til 1912.

Sophus Thomsen

A. C. Asmussen

Chr. Dahl

J. C. F. Pöckel

Hans Christensen

Joh. G. Guildal

F. V. Schröder

C. Hansen

L. C. Meulengracht

A. Schmidt

J. Bagger

H. B. Nielsen

FORENINGENS MEDLEMMER

København

A. Nordholm
J. Barding
John Petersen
J. D. Draminsky
P. R. Scharling
N. H. Tengberg
Elof Ohlson
A. V. Nielsen
Joh. G. Guildal
Holger Petersen
^A/_s Hannibal Sander
E. Neubert
F. C. Klem
H. P. Mende
Jens Andersen
Jacob Andresen
Ulstrups Enke
H. A. Jessen
J. A. Petersen
P. C. Nielsen
H. Meyer
A. Meyer
E. Hoffgaard
Niels Nordholm
Jens Barding
Carl Barding
C. Købler
V. Krogh
Aage Kvenild

Christ. Nielsen

(Brøndshøj)

Aalborg

Julius Roeskjær
 (Kjærsmølle)
F. Roeskjær
 (Kjærsmølle)
P. A. Christensen
H. K. Kaalund

Aarhus

N. Stampe
Trauls Erichsen
A. P. Wibroe

Aars

Gustav Nilsson

Assens

Th. Rasmussen

Bogense

Ed. Pöckel

Brande

Johs. Mortensen

Brede (pr. Lyngby)

Edv. Daverkosen

Emdrup

P. Brinch

Esbjerg

A. Lunding
J. Sørensen

Faaborg

C. Meldal

Fredericia

M. N. Holst
K. C. Bloch
C. Jensen
P. Holst
M. Brodersen

Frederikshavn

Th. Nilsson

Gjedsted

O. Struntze

Grenaa

Anders Nielsen

Hadsund

J. H. Aarøe

Hammel

Chr. Christensen

Havndal St.

F. Martens

Helsingør

Fritz Harder
Hans Christensen
J. Simonsen

Hjørring

Sophus Thomsen
Chr. Ørum

Hobro

C. B. Petersen

Holstebro

H. T. Friis

FORENINGENS MEDLEMMER

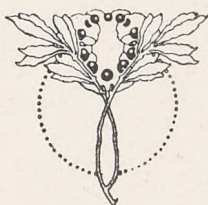
Holsted	Nykøbing (Mors)	Skive
<i>P. B. Hansen</i>	<i>M. Mortensen</i>	<i>Chr. Dahl</i>
Horsens	<i>P. Pedersen</i>	<i>Svend Nielsen</i>
<i>N. Hadersen</i>	Næstved	<i>H. B. Nielsens Enke</i>
<i>A. Andersen</i>	<i>C. Jacobsen</i>	Slagelse
<i>E. Kirch</i>	Nørre Nebel	<i>O. Meldal</i>
<i>Carl Holst</i>	<i>H. Cassias</i>	Sorø
Højslev Mølle pr. Østrup	Nørre Sundby	<i>N. A. Sørensen</i>
<i>Johs. Nielsen</i>	<i>C. Petersen</i>	Storehedinge
Hørsholm	Odder	<i>T. A. Jensen</i>
<i>J. Hoffmann</i>	<i>C. E. Gall</i>	Struer
Kjærteminde	<i>Anders Andersen</i>	<i>Ove Damsgaard</i>
<i>Th. Henningsen</i>	<i>Gustav Rietdorf</i>	Svendborg
Kolding	Odense	<i>Chr. Wiggers jun.</i>
<i>V. Utzon</i>	<i>F. Larsen</i>	<i>E. Rosenstand</i>
<i>J. Volkert</i>	<i>J. Pöckel</i>	<i>Holger Hansen</i>
<i>A. Frederiksen</i>	<i>P. Meldal</i>	Sæby
<i>D. Volkert</i>	<i>E. Schurig</i>	<i>J. Jensens Enke</i>
Lemvig	<i>Grundtmann</i>	Tarm
<i>L. C. Nielsen</i>	<i>A. Knorr</i>	<i>H. J. Delfs Eftf.</i>
Lerkenfeld Mølle	<i>M. Holst</i>	Thisted
pr. Østrup	<i>A/S Brandts</i>	<i>G. Undén</i>
<i>M. Chr. Petersen</i>	<i>Klædefabrik</i>	Thorsager
Løgstor	<i>O. Kahle</i>	<i>N. Schmidt</i>
<i>Joh. Mathiasen</i>	Præstø	Tranebjerg
<i>Chr. Jacobsen</i>	<i>T. J. Fabricius</i>	<i>Harald Lund</i>
Maribo	Randers	Ulfsborg
<i>A. C. Asmussen</i>	<i>Chr. Juncher</i>	<i>P. Beck</i>
<i>Konrad Hansen</i>	<i>P. Andersen</i>	Usserød
Middelfart	<i>B. Nielsen</i>	<i>J. H. Christensen</i>
<i>Lindbergs Eftf.</i>	Ringkøbing	Varde
Nexø	<i>J. Hoffgaard</i>	<i>T. C. Sørensen</i>
<i>J. A. Petersen</i>	Saxkøbing	<i>H. Lunding</i>
Nyborg	<i>A. C. Madsen</i>	(Oxbøl)
<i>Jens Henningsen</i>	Silkeborg	<i>Utzon Petersen</i>
Nykøbing F.	<i>Johs. Hammer</i>	Vejle
<i>M. Møller</i>	<i>H. Christiansen</i>	<i>L. P. Hansen</i>
<i>L. Søderberg</i>	<i>F. Werner</i>	
<i>Charles Petersen</i>		

FORENINGENS MEDLEMMER

Vester Brønderslev <i>H. Carstensen</i>	Vinderup <i>Jakob Ring</i>	Sverige <i>B. Borg</i>
Viborg <i>Johs. Bruun</i> (Bruunshaab)	Ærøeskøbing <i>Hans Christensen</i>	Norge <i>Olaf Johnsen</i>
<i>Niels Fallesen</i>	Ølgod	<i>O. Quamme</i>
<i>Th. Bentzen</i>	<i>A. K. Andersen</i>	<i>Lars Børseth</i>
		<i>G. Nesting</i>

Ekstraordinære Medlemmer:

Grosserer *Emil V. Abrahamson*, København.
 Fabrikant *R. Schneevoigt*, Viborg.
 Grosserer *Harald Arneberg*, København.
 Fabrikant *Chr. Loehr*, Fredericia.
 Grosserer *J. Würth*, København.
Emil Skjöld, Norrköping, Sverige.
P. Almind, København.
Aug. Warthoe, København.
Victor Rathjens, København.
Gustav Wackers, København.
Eduard Gotzschel, København.
A. Philipsen, Viborg.
 Direktør *Edv. Haas*, Pabianice, Russ. Polen.
 Kobbersmed *Vilson*, Aarhus.
 Grosserer *V. M. Møller*, København.

KILDERNE til Farveriets Historie her i Landet er spredte og ikke synderlig oplysende. Foruden de i den almindelige Tekst anførte Skrifter kan nævnes O. NIELSEN: Københavns Diplomatarium, der blandt andet indeholder de ældste Privilegier, de citerede Breve fra Frederik den andens Tid, forskellige Bestemmelser vedrørende Børnehuset, det kongelige Silkemanufaktur og Militærmanufakturet i Guldhuset og endelig Halleforordningen af 1705. Fra den senere Tid findes Kilderne navnlig i Rigsarkivets Samlinger af Kommercekollegiets Protokoller, løst bevarede Andragender, Forestillinger o. l. Desuden findes der enkelte Oplysninger i PONTOPPIDANS »Danske Atlas«, O. NIELSENS »Københavns Historie«, NYRUPS »Københavns Beskrivelse«, RAWERTS »Danmarks industrielle Forhold«, og for Provinsens Vedkommende i en Række byhistoriske Værker.

C. NYROPS »Danske Farvere, en historisk Udsigt ved de Goldschmidtske Fabrikers Hundredaars Jubilæum« er Hovedskriftet vedrørende det foreliggende Emne.

